

9 верасьня 1951 году пад Маладэчнам прызяmlіўся парашутыст... Яго адзінай любою было Беларусь. Яго адзінай стыхій было змаганье за яе волю і незалежнасць. Сябры парадуноўвалі Янку Філістовіча з Кастусем Каліноўскім, суайчыннікі ніколі ня чулі ягонага імя.

Цэлы год, хаваючыся ад органаў МГБ па вёсках і лясах, Янка Філістовіч наладжваў беларускае нацыянальнае падпольле, стварыў сваю партызансскую групу, выдаваў у лесе газету "Жыве Беларусь".

Янка Філістовіч (нар. у 1926 г.) — актыўны дзяяч беларускага нацыянальна-вызвольнага руху. Увосені 1943 году ён быў мабілізаваны ў 13-ы Беларускі батальён (Вялейка, Менск) і ў 1944-м эміграваў на Захад. Вывучаў гісторыю ў Сарбонскім (Францыя) і Лювэнскім (Бэльгія) універсytетах, выдаваў часопіс "Моладзь", быў адным з лідэраў Беларускай Незалежніцкай Арганізацыі Моладзі ў Францыі. 11 сакавіка 1951 году стаў сябрам Рады Беларускай Народнай Рэспублікі.

Зь верасьня 1951 году Янка Філістовіч падпольна працуе ў Беларусі. Ягоныя слова: "Я сустракаўся і гаварыў зь людзьмі і заўсёды расказваў, хто я, адкуль, зь якімі паўнамоцтвамі. Многім паказваў насьведчанье сябры Рады БНР. Двойчы ездзіў у Вільню, Горадню. Усе, з кім я гаварыў, пасля таго, як даведваліся пра мэты майго прыезду, ахвотна дапамагалі, давалі прытулак, здабывалі неабходную інфармацыю".

5 верасьня 1952 году органы МГБ распачалі апэрацыю супраць групы Філістовіча. Два ўдзельнікі ягонага атраду былі забітыя, астатнія арыштаваныя. Янку Філістовічу тады ўдалося пазбегнуць арышту. Толькі праз пяць дзён яго затрымалі недалёка ад Горадні. Вайсковы tryбунал прысудзіў Філістовіча да съмяротнага пакарання праз расстрэл.

Гэтую кнігу складаюць дакумэнтальныя съведчаныні. Словы Янкі Філістовіча ўзятыя з ягоных лістоў, публікацыяў, успамінаў сяброў, а таксама з пратаколаў допыту.

АРХІЎ НАЙНОЎШАЙ ГІСТОРЫІ
MODERN HISTORY ARCHIVES

АРХІЎ НАЙНОЎШАЙ ГІСТОРЫІ
MODERN HISTORY ARCHIVES

Аляксандар ЛУКАШУК
Філістовіч
Вяртаньне нацыяналіста

МЕНСК **НАША НІВА** 1997

ББК 63.3 (4Беи)
Л 84
УДК 947.6 «1951-1953»

Л 84 **Лукашук Аляксандар.**
Філістовіч. Вяртаныне нацыяналіста. —
Менск: Наша Ніва, 1997. — 80 с. — (Архіў Найноўшай Гісторыі)
ISBN 985-6374-02-2

9 верасня 1951 году пад Маладэчнам прызямліўся парашутыст. Цэлы год, хаваючыся ад органаў МГБ па вёсках і лясах, Янка Філістовіч наладжваў беларускае нацыянальнае падпольле. 9 верасня 1952 году яго арыштавалі. Вайсковы трывгуал прысудзіў яго да сымяротнага пакарання праз расстрэл.

Гэтую кнігу складаюць дакументальныя съвядчанні. Словы Янкі Філістовіча ўзятыя зь лістоў, яго ўласных публікацый, успамінуў сяброў, а таксама з пратаколаў допыту. Аўтар кнігі Аляксандар Лукашук (нар. 1955) — адзін з заснавальнікаў "Мартыралёту Беларусі", член Камісіі пры Вярхоўным Савеце Беларусі па правах ахвяраў палітычных рэпресій; цяпер супрацоўнік Радыё Свабода. Аўтар кнігі "Зыдзек" (Менск, 1989).

Кніга выдадзеная ў рамках праекту "Адна зямля — Усходняя Еўропа"

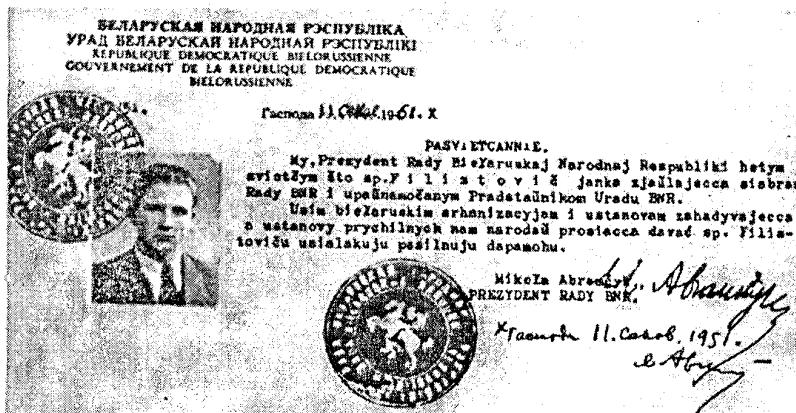
Рэдактар Сяргей Дубавец
Мастацкі рэдактар Андрэй Фядорчанка
Вёрстка Віктара Корзуна
На вокладцы выкарыстаныя здымкі Міхала Баразны
Набор Тацяны Чуйвід
Карэктар Паўлюк Канавальчык

ISBN 985-6374-02-2

© Аляксандар Лукашук, 1997
© БГФ "Наша Ніва", 1997
© Здымкі на вокладцы. Міхал Баразна, 1997
© Архіў Найноўшай Гісторыі, 1997

З Ъ М Е С Т

Пralёт	7
"Мой вырай тут..."	9
Эпілён	59
Аляксандар Лашук	61
Mіхась Наўмовіч	63
Янка Запруднік	65
Барыс Рагуля	67
Цяжкае вяртаныне. Постскрыптум	69
Паказальнік асобаў	77
Прадметна-геаграфічны паказальнік	78

"Пасьведчаныне. Мы, Прэзыдэнт Рады Беларускай Народнай Рэспублікі і гэтым съведчым, што сп. Філістовіч Янка зъяўляецца сябрам Рады БНР і прэдстайшкім Прадстаўніком Ураду БНР. Усім беларускім арганізацыям і ўстановам загадваеца, а ўстановы прыхільных нам народаў просяцца даваць сп. Філістовічу ўсталакую паследнюю дапамогу. Мікола Абрамчык, Прэзыдэнт Рады БНР. Гаспада, 11 сакавіка 1951".

Пра лёг

"У мяне ледзь сэрца не спынілася, калі пачуў з трибуны імя Янкі Філістовіча! Я ж ведаў пра яго з кагэбісцкай кніжкі "Па воўчых съцежках". — Ужо зь яе шмат чаго можна было зразумець. Гэты чалавек выратаваў гонар БНР паслья вайны!" — так казаў мне Вінцук Вячорка, сакратар управы Беларускага Народнага Фронту, на святкаваныні 75-х угодкаў Беларускай Народнай Рэспублікі ў Менску.

Скончылася навуковая канфэрэнцыя, людзі паціху разыходзіліся, і я раптам падумаў, што Янку Філістовічу ў гэты дзень было б якіх 67 гадоў. Ён мог стаяць з намі побач у залі Дому літаратара ў Менску, мог выступіць і расказаць сам сваю гісторыю блуканьня па пакутах, гісторыю, поўную фанатычнай працы, безразважнай адвагі і фантастычнага шанцаваньня, пошукаў, памылак і іх выкупленьня. У ёй быў вайсковая форма і турэмная вонратка, аўдыторыі ўзрэгейскіх універсytетаў і схованкі ў беларускіх лясах. Адysся Янкі Філістовіча пачалася ў часе II сусьветнай вайны ў Беларусі, працягвалася ў Італіі, Чэхіі і Нямеччыне, потым — Парыж, Сарбона, затым Лювэнскі ўніверсytэт у Бэльгіі, потым зноў Нямеччына, Мюнхен, а тады — Беларусь. Ён спусціўся на родную зямлю зь нябёс, на парашуце, і адсюль жа на неба быў узяты — з кагэбісцкаю куляй у сэрцы.

Упершыню пра Янку Філістовіча я пачуў у 1991 годзе ў Парыжы. Разам зь сябрам, народным дэпутатам Сяргеем Навумчыкам мы пілі каву ў маленъкай кавярні на вуліцы Гравіер, побач зь "беларускай" кватэрай, і чакалі, пакуль прыняясуць ключы. Раптам праз вакно я пабачыў чалавека зь бел-чырвона-белым значкам на грудзях. Гэта быў Міхась Наўмовіч, мастак, скульптар, дауні і найбліжэйшы сябра Янкі. Памяць пра Янку ён захоўвае ўсё жыцьцё. Паслья вайны хлопцы разам жылі ў Парыжы, разам

заснавалі Беларускую Незалежніцкую Арганізацыю Моладзі і выдавалі часопіс "Моладзь". Свой распoved Міхась Наўмовіч закончыў просьбай — адшукаць съляды Янкі, якія абарваліся ўвесені 1951-га...

Чым маглі дапамагалі сябры і знаёмыя Янкі ў Лёндане і Нью-Ёрку, у Канадзе і Беларусі. Аляксандар Лашук, які жыў і сёлета памёр у Лёндане, пяцьдзясят гадоў беражліва захоўваў Янкавы лісты. Пад час "адлігі", г. зн. пэўнай разгубленасці камуністычнай намэнклятуры ў 1992 годзе, мне ўдалося прагледзець некаторыя тамы съледчай справы з архіву КГБ.

Пагартаў і "дакумэнтальну аповесць" М. Пасьлядовіча "Па воўчых съцежках", "напісаную па расказу палкоўніка Д.М. Каленіка" і выдацьенню асобнай кніжкай у Менску ў 1958 годзе. Напісаная "па расказу" годам раней друкавала "Звязда"; кніжнае выданьне рэкамэндавалі для "сярэдняга і старэйшага ўзросту". У прадмове аповесць называлася "ня выдумкай, не фантазіяй", а "сапраўдным дакумэнтам", дзе "выкryваецца агідная роля беларускіх буржуазных нацыяналістаў", якія "злобна мараць у цёмных логавах эміграцыі пра аднаўленье на Беларусі агнём і крывёй капіталістычнага ладу". Заканчвалася кніжка пра Янку Філістовіча заявай старшага съледчага КГБ: "Суд народа скажа пра яго сваё важкае слова. Я лічу гэтую справу скончанай".

Усе свае допісы сябрам Янка заявішаў адноўкаў: "Жыве Беларусь!" Народ і КГБ, як высьветлілася, па-рознаму глядзяць на гэтыя слова. Гісторыя Янкі Філістовіча — гэта гісторыя любові. Любові да сваёй адзінай каханай, маці і мары — да Беларусі. Тому і справа яго ня скончаная, што б там ні лічылі старшыя съледчыя. І, дасьць Бог, ня скончыцца, — пакуль жыве Беларусь.

Адкрытага суда над Янкам Філістовічам не было. Яго судзілі і прыгаварылі да расстрэлу ўвесну 1953-га. Якім ён мог быць, гэты суд, дзе адвакат не адрозніваўся ад пракурора, а судзьдзя ад выкананаўца прыгавору, дзе падсудны меў адно права — моўкі выслушаць загадзя вядомы і яму, і суду прысуд. І ўсё ж паспрабуем уяўіць, услухацца ў туго трагедыю. Галоўных дзеяных асобаў дзіве — суд і падсудны. Словы Янкі Філістовіча — дакумэнтальна сапраўдныя, узятыя з лістоў, яго ўласных публікацыяў у часопісе "Моладзь", успамінаў сябров, а таксама з пратаколаў допыту.

"Мой вырай тут..."

Суд: Падсудны, назавіце Ваша імя, прозывішча, месца нараджэння, нацыянальнасць.

Янка: Філістовіч Янка.

Суд: Гаварыце правільна, як запісана ў пратаколе.

Янка: Філістовіч Іван Андрэевіч. Нарадзіўся ў вёсцы Паняцічы, што паміж Вялейкай, Маладечнам і Ільлёй.

Суд: Назавіце дату Вашага нараджэння.

Янка: Паводле пашпарту нарадзіўся 14 студзеня 1926 году. Але здзяціства адзначаў дзень народзінаў на Каляды.

Суд: Якія яшчэ Каляды? Гаварыце зразумела.

Янка: Дзень народзінаў адзначаў 24 сінегня. Нацыянальнасць — беларус.

Суд: У суда ёсьць звесткі, што Вы называлі сябе палякам.

Янка: У дзяцінстве ў Заходній Беларусі нас выхоўвалі ў школе як палякаў. Я любіў кнігі Сянкевіча, Адама Міцкевіча... Нашыя людзі ад страты сваёй незалежнасці гадаваліся без сваёй школы або на чужых сметніках. Добра шчэ і так, што захавалі многа рысаў харектару. Усё гэта будзе залечваецца гадамі.

Суд: Азнаёмцеся з пастановай на Ваш арышт і прад'яўленымі Вам абвінавачанынямі: Філістовіч Іван Андрэевіч у пэрыяд Вялікай Айчыннай вайны супраць гітлероўскай Нямеччыны састаяў на службе ў фашысцкіх карных органах і разам зь імі ўцёк за мяжу. Пражываючы за мяжой у 1945-51 гадах прымаў актыўны ўдзел у работе антысавецкіх нацыяналістычных арганізацый беларускіх эмігрантаў, якія знаходзяцца на службе замежных разведорганізацій, і займаў у іх кіруюча становішча, зьяўляючыся сябрам так званай Рады "Беларускай Народнай Рэспублікі". Тамсама, за мяжой, амэрыканскай разведкай быў прыцягнуты да супрацоўніцтва і ў 1951 годзе як шпіён і паўнамоцны прадстаўнік "Ураду"

БНР быў закінуты ў Савецкі Саюз для шпіянажу, дывэрсій і нацыяналістычнай дзеянасці. Выконваючы заданыні, збораў і перадаваў за мяжу шпіёнскія звесткі, арганізоўваў дывэрсійныя акты і праводзіў актыўную работу па стварэнню беларускага нацыяналістычнага падпольля.

Паводле пастановы намесніка начальніка 2-й управы МГБ БССР падпалкоўніка дзяржбяспекі Сапелкіна і санкцыі ваенага прокурора войскаў МУС палкоўніка юстыцыі Арціменкава, зачверджанай намеснікам міністра дзяржбяспекі БССР Зіліным у 18:35 11 верасня 1952 году, грамадзянін Філістовіч быў затрыманы, абшуканы і арыштаваны.

Вам прад'явілі, падсудны Філістовіч, гэтыя абвінавачаньні, ці ня так?

Я н к а: Мне быў прад'яўлены ордэр на арышт і вобышк 11 верасня... Назаўтра была абвешчана пастанова аб абраңні меры стрым'яння — знаходжанье пад вартай, у Менскай турме КГБ. Я падпісаў яе 12 верасня.

С у д: Зачытаем славесны партрэт. Рост: высокі. Фігура: поўная, сярэдняя. Плечы: гарызантальныя. Шыя: доўгая. Колер валасоў: цёмнарусы. Колер вачей: шэры. Твар: круглы. Лоб: высокі прамы. Бровы: дугападобныя, шырокія. Нос: малы, съпінка носу — прамая. Рот: малы. Вусны: тонкія. Падбародзьдзе: выступае. Вушы: малыя. Асаблівасць прыкметы: ня мае.

Падсудны, раскажыце пра склад Вашай сям'і.

Я н к а: Бацька Філістовіч Андрэй Гаўрылавіч, каля 60 гадоў. Маці Соф'я Восіпаўна, 1900 году нараджэння. Брат Аляксандар 1937 году нараджэння, сёстры Вера 1924 году, Алена 1928 году, Ганна 1938 году, Казіміра — гадоў 16. Цяпер жывуць за мяжой.

С у д: Ваш бацька быў арыштаваны савецкай уладай. Што можаце паказаць у гэтай справе?

Я н к а: Калі прыйшлі Саветы, дык неўзабаве пачалі арганізоўваць калгасы. На двары было два кані, восем кароў і цёлачак. У сям'і было шэсць дзяцей — старэйшай, Веры, 15, малодшаму, Алесю — 2 гады. У 1939-м бацьку арыштавалі як кулака. Ад Сібіры ці Котласа, дзе гібела беларускае сялянства, яго выратавала вайна. У 1941 годзе ён вярнуўся дахаты. Пад час вайны загадваў млыном.

С у д: Падсудны, раскажыце пра Вашу службу нямецка-фашисткім захопнікам.

Я н к а: Я служыў Беларусі... Пасля пачатку вайны працягваў

хадзіць у школу. Калі мінула 16 гадоў, узынікла пагроза адпраўкі ў Нямеччыну на прымусовыя работы. Каб пазыбегнуць высылкі, з пачатку 1943-га з дапамогай сваякоў уладкаваўся прыёмшчыкам малака ў Ільі, потым, як пісьменны, пару месяцаў працаваў пісарчуком Альковіцкай гміны. Увесень 43-га быў мабілізаваны на службу ў 13-ы беларускі батальён, разъмешчаны ў Вялейцы. Да сакавіка 1944 году салдаты зімаліся вайсковай падрыхтоўкай, затым батальён перавялі ў Менск, дзе ён знаходзіўся да чэрвеня.

С у д: Ці ўдзельнічалі Вы асабіста ў карных апэрацыях супраць партызан і мірнага насельніцтва?

Я н к а: Не, ня ўдзельнічаў. Я не баяўся ні Асобага аддзелу, ні контрразведкі, ні НКВД, ня кажучы ўжо пра гестапа. Голому разбой ня страшны. У Вялейцы ў батальёне зімаліся вучобай, а ў Менску батальён выконваў розныя заданыні, у іх ліку і па канвою габрэяў з гета ў шталаг 32, вядомы лягер съмерці ў ваколіцах Менску. Дакумэнтальная съведчаныня аб маім удзеле ў ваеных апэрацыях, якія былі прад'яўленыя мне пад час съледztва, тычацца не мяне. У батальёне служыў яшчэ адзін Іван Філістовіч, шмат старэйшы.

С у д: Аднак сам факт службы ў так званым Беларускім батальёне СД Вы адмаўляць ня можаце. Дзе праходзіла Ваша служба далей?

Я н к а: Улетку 1944-га батальён рухаўся на Захад: Прусія, затым Польшча, Катаўцы, Італія — Уніённа, Трыест, Порт-Розэ на беразе Адрыятыкі, паўвостраў Істрыя. У студзені 1945-га перакінулі ў Чэхію, у горад Усыці-на-Орліцы. Там улады даведаліся пра змову часткі беларусаў перайсці да чэскіх партызанаў. Мяне арыштавалі немцы і пасадзілі ў турму ў Пардубіцах — чакаць суда. Ад расстрэлу выратавала тое, што 8 траўня 1945 году немцы ўцяклі з Пардубіц.

Нас выпусцілі з турмы, трэба было неяк жыць. Дзякуючы веданыню польскай мовы, я ўладкаваўся сакратаром гміны ў мястэчку Старая Камяніца, што недалёка ад чэска-польскай мяжы. Аднак у верасні вярнуўся ў Чэхію, каstryчнік сустракаў у зоне амэрыканскай акупацыі Нямеччыны, у польскім лягеры пад Нюрнбергам. Тут працягваў вучобу, нават паступіў у польскую духоўную сэмінарыю.

С у д: Падсудны, якое Ваша стаўленыне да рэлігіі?

Я н к а: Я праваслаўны. Але калі б магаматанізм дапамог у

будове Беларусі, я б нічога супраць ня меў. Нашыя продкі былі паганамі, але напэўна былі за нас ішчасльвейшыя. Таму нічога не зашкодзіла б нам узнавіць паганства. Але калі ёсьцьмагчымасць выкарыстаць Рым — карыстай. Таму што гэта трэцяя сіла ў сівеце, калі б мы пайшлі супраць яе, значыць, рабілі б сабе яшчэ большыя перашкоды. Нам добра вядома: як поп-расеец, так і ксёндз-паляк праводзілі варожую акцыю ў Беларусі, якая нічога супольнага ня мае з душпастырствам.

Кожнаму сапраўднаму нацыянальна съядомаму беларусу веврэвізаньне не павінна ўваходзіць у раҳубу ў такой справе, як будучыня ўсёй нашай краіны. Таму хто б ён ня быў, праваслаўны, каталік ці паганін, калі ён беларус — мусіць ім застасцца. Вера ў нас мусіць быць беларуская і для славы і добра Беларусі, а не для аслаблен’ня Бацькаўшчыны рознымі арыентатацыямі. Гэта ўсё залежыць ад нашых съявтароў, якіх абавязкам перад Бацькаўшчынай і Богам будзе прышчапіць гэтую праўду Божую здарова з пункту гледжанья Беларуса, а ня нашых ворагаў.

Калі мы будзем мець сваіх съявтароў — людзей, у якіх пераліваецца Крывіцкая кроў — будзе зусім іначай. Тады ў нас будзе вера беларуская.

С у д: Вы хацелі стаць съявтаром, нават вучыліся ў духоўнай сэмінары. Чаму ня скончылі вучобу?

Я н к а: Таму што я добра ўсьведамляю ўсю адказнасць і надзею ў гэтай галіне. Навука і духавенства могуць падняць ці скінуць у бездань Беларусь. Але ня маю да съявтарства пакліканьня і таму пакінуў гэтую справу. Дзе б я ня быў, але калі над бел-чырвона-белымі штандарамі паветра прарэжа гук трубы, вочы мае заіскрацца ад радасці і тады напэўна скінуў бы сутану. Таму не схацеў яе адзіваць, ці лепш сказаць, я недастойны яе адзіваць.

Кожную справу чалавек выканае ўмелая і з ахвотаю тады, калі ён яе любіць, мае пацяг. А я люблю толькі войска — ня ведаю чаму, мо хутка прыйдзецца загінуць, а мо прыйдзецца паказаць, што ваяцкі дух калісці так слайных напых продкаў абудзіўся ў нас! А калі і прыйдзецца загінуць — нічуть не шкадую, ведаючы добра, што на крыві расьце будучыня братоў.

С у д: Падсудны Філістовіч, расскажыце, як Вы трапілі ў логава беларускай эміграцыі ў Парыжы? З кім уступілі ў сувязь?

Я н к а: Людзі ехалі, і я зь імі. Знайшоў прытулак у дому восьем на вуліцы Гамбэта, дзе жылі разам беларускія хлопцы Сыс, Каранеўскі, Хоміч, Жаўняровіч, Лысуха, Наўмовіч, Сыпічонак,

Монід, Казлоўскі. У кожнага быў свой шлях у Парыж.

Мне вельмі падабаўся Міхась Наўмовіч, ён быў майм найлепшым сябрам. Нават раней, калі жылі паасобку, дык сустракаліся кожны чацьвер, калі звязджаліся на спорт, штонядзелю ў царкве, а таксама на зборах. Ён браў памысны ўдзел у беларускіх арганізацыях, уваходзіў у кіруючыя органы Задзіночаньня Беларускіх Работнікаў, потым стаў членам Рады БНР.

С у д: Раскажыце падрабязней, што Вам яшчэ ведама пра гэтага дзеяча рэакцыйнай эміграцыі? Агентам якой разьведкі ён звязаўляецца?

Я н к а: Аб сувязях Наўмовіча з замежнай разьведкай мне нічога не вядома. Ведаю, што паходзіць Міхась з Гарадзеншчыны, там засыпела яго вайна. Быў мабілізаваны нямецкімі ўладамі, уключаны ў склад аднаго з беларускіх фармаванняў. У 1944-м яго падраздзяленыне перакінулі ў Францыю, на фронт супраць англа-амэрыканскіх войскаў. Там Наўмовіч разам з групай беларусаў уцёк да французскіх партызан, макі. Пасьля ўдзелу ў французскім руху Супраціву яго мабілізавалі ў польскую армію Андэрса. Ангельцы перакінулі другі корпус, дзе служыў Наўмовіч, у Італію, дзе андэрсаўцы ваявалі супраць арміі генэрала, а потым маршала Кісэрлінга. Заслугі Міхася Наўмовіча былі адзначаныя баявымі мэдалямі. Яшчэ з Італіі Наўмовіч падтырміваў сувязь зь беларускімі эмігрантамі ў Парыжы. Пасьля заканчэння баявых дзеяньняў на Апенінах ён дэмабілізаваўся і паехаў у сталіцу Францыі. Паступіў на вучобу ў школу выяўленчага мастацтва, бо меў здольнасць і схільнасць. Спачатку жыў у мяне ў гатэлі, потым зняў асобную кватэру, пасьля перабраўся ў беларускі дом на вуліцы Гамбэта.

С у д: На якія сродкі Вы існавалі і вялі антысавецкую дзеянасць у Парыжы?

Я н к а: У студзені 1947-га Задзіночанье Беларускіх Работнікаў звязрнулася з хадайніцтвам да Амерыканскага Хрысціянскага Камітэту ў спраўах уцекачоў з просьбай прыняць мяне на курсы электраманіцёраў. Там мне выплочвалі стылэндыю, сціплую, але пражыць можна. Вучыўся рамяству і адначасна рыхтаваўся да экзаменаў ва Украінскай Акадэміі — лічылася, што ўкраінскі атэстат даваў магчымасць працягнуць вучобу ва ўніверсітэтэ. Уставаў а 5.45 раніцы, амаль гадзіну ехаў на працу, дзе знаходзіўся 9 гадзінаў, пасьля гадзіна назад. Сам сабе гатаваў вячэр і так мінаў мне ўвесь тыдзень. Да таго ж паступіў на

сълесарскі курс, вучоба ішла як найлепш, я ёй вельмі цікавіўся, больш як электратэхнікай. У нядзелю з рана ў царкву, бібліятэку — сюды-туды, ужо і вечар. Здаў экзамены за першы курс: крэсленіе — 13 балаў, пасрэдна, электратэхніка і тэхналёгія — 17, выдатна, праца практичная — 17, выдатна, і запісаўся на другі курс. Важыў 76-78 кіляграмаў, а стаў 68. Я крыху запімат занідбоўваў сябе, але гэта ня шкодзіць у працы, дзе вымагаецца менин памятаць аб сабе, іначай цяжка зрабіць дзівье рэчы разам.

С у д: Падсудны Філістовіч, раскажыце, хто арганізаваў Вашу нацыяналістычную падрыхтоўку, як вёўся інструктаж?

Я и к а: Адно, што выкарыстоўваў з усіх сіл — гэта пару гадзін языды, якія "эксплюаатаваў" з усіх сіл чытанынем. Я б асабіста нічога ня меў супраць шчэ даўжэйшай языды. Прачытаў больш за 200 кніг, такіх як "Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі" ды іншыя. Гэта мне дало шмат патрэбнага багажу на будучынню. Карыстаўся бібліятэкай Хаўрусу Беларусаў Францыі, беларускай бібліятэкай імя Янкі Купалы, якая месцілася на плошчы Маніталён, 9, у адным памяшканьні з Задзіночаннем Беларускіх Работнікаў у Францыі, а таксама бібліятэкай спадара інжынера Абрамчыка, кнігі зь яе прачытаў адным духам. Мая собская бібліятэка была маленькая, налічвала больш за 100 кніжак, якія мазольна зьбіраў па ўсім Парыжы і нават Францыі. Шмат зь іх каштоўныя, адна — польская гісторыя 1911 году выданыня, дзе на вокладцы супольна з арлом выступае Пагоня. Падход у ёй лепшы, чым у іншых польскіх шавіністычных дурных кнігах. Меў також вельмі каштоўныя старыя атляс з падзелам Эўропы ў розных стагодзьдзях, дзе азначаюцца граніцы Вялікага Княства Літоўскага (Беларускага), а побач азначана Жмуздзь, якая як складовая частка ўваходзіла ў ВКЛБ. Гэта разьбівае ўсякія варожкія дэмагогіі адносна тэрміналёгіі слова Літва ў паніцці і перабываніі яе з сёньняшнім Летувай-Жмуздзьдзю.

С у д: У якіх арганізаваных акцыях беларускіх буржуазных нацыяналістаў ў Парыжы Вы ўдзельнічалі?

Я и к а: 24 лістапада 1946 году ў Парыжы адбылася падзея, вельмі важная ў беларускім вызвольным руху — айцец Леў Гарошка адслужыў тут першую імшчу па-беларуску. Няшмат было прысутных, таму што ія кожны змог прыйсці, але па тварах прысутных можна было назнаць, як скуплена кожны лавіў тыя слоўы, у якіх айцец маляваў нашу мінуўшчыну з сучаснасцю і будучынняй. І многа ў каго паказаліся на вачах сълёзы. На Каляды рыхтавалі выпуск газэты "Беларускія наўны", ладзілі супольную

вячэру. Сярод запрошаных быў і беларускі генэрал (яго продкі паходзілі зь Беларусі), які ў 20-я гады прымаў чынны ўдзел у змаганыні з Маскоўшчынай. У сваёй прамове на Кутыю генэрал вельмі яскрава акрэсліў наша становішча і, дадаочы духоўнай падтрымкі прысутным, сказаў: "Беларускі народ, маючы такую славіную мінуўшчыну, мае поўныя права на існаванье, і ў хуткім часе беларусы самі гэта пакажуць съвету". На заканчэнніе прамовы генэрал падняў сваю чарку за будучыню Беларусі з клячам: "Жыве Беларусь!" На што ў адказ з паўсотні грудзей вырваўся як гром кляч "Жыве!"

С у д: Падсудны Філістовіч, Вам забараняецца весьці буржуазную фашыстскую пропаганду ў савецкім судзе. Працягвайце паказаныні. Хто яшчэ выступаў на антысавецкім сходзе?

Я и к а: На вечарыне выступалі таксама спадар інжынэр Абрамчык, айцец Леў Гарошка, паслья была пастаноўка паводле Янкі Купалы "На Кутыю". Казалі, што вельмі ўдала выйшла. Я быў князем. Калі выходзіць князь з князёўнай на сцяну замку, ён кажа:

*Ня ўмруць, ня ўмруць ужо яны,
Раз хочуць сонца, славы, песні.
Заб'юць ім зычныя званы,
Прабудным звонам на прадвесні!*

*Слаёй забранай старане
Скаванай мучаніцы-княжне
Ўзнясусь пасаг на кургане
На панаваныне недасяжне!*

Паслья спадар Жаўняровіч, дарэчы, ён вучыўся ў Віленскай кансерваторыі, сіпяваў нашыя песні: "Ляцелі гусі", "Салавейка" ды іншыя. Потым кожны зь сяброў атрымаў падарункі ад Свято-га Мікалая, шмат было гумару, вечар выйшаў вясёлы.

С у д: Падсудны Філістовіч, успомніце, якія яшчэ антысавецкія размовы вяліся на пераднавагоднім сходзе нацыяналістычнай групоўкі ў Парыжы?

Я и к а: Кожны зь сяброў мімаволі думкамі заглянуў у ня вельмі радасную мінуўшчыну, а таксама будучынню. Не для ўсіх беларусаў гэты дзень уродзінаў Хрыста быў радасны. Не адзін з нашых дарагіх братоў праводзіў яго пад голым небам, у недахопе вонраткі і ежы, сваіх родных і волі. Таму што волю — найдаражэйшае ў жыцці — ганебна топчуць у роднай краіне боты служакоў бальшавіцкай Масквы.

С у д: Падсудны, Вы будзеце пазбаўлены слова.

Я н к а: Я быў бы шчасльвы быць пад голым — але ў Родным Краі небам, прымаць удзел у рашучым пратэссыце супраць наезнікаў на наш Край і Волю. Думаў, што гэтая аказія яшчэ мне падарыцца, а тады шчасльвы будзе той дзень, у які мая нага ступіць на Родную Зямельку, у абарону якой аддам усе сілы. Чаго вельмі жадаў у той вечар — як найхутчэй зъвярнуцца на Бацькаўшчыну, вольную, сувэрэнную. Але добра ведаў, што шчэ многа будзем мець працы, каб справіцца з ворагамі, якіх у нас не збывае. Але гэта ўсё асягнецца. Разыходзіцца толькі ў падрыхтоўцы да гэтага беларусаў — усіх — бо ў еднасці сіла. Тыя, хто распачынаў нашу справу ў часы "Нашай Нівы", напэўна, добра ведалі, што не дачакаюць ураджаю са сваёй працы. Аднак думалі аб tym, што закладаюць падмурак для будучыні Беларусі. Таму нам тым больш не патрэбна падаць духам, а прадаўжаць абавязак, ускладзены на нас старэйшымі змагарамі.

С у д: Суду вядома, што беларускія буржуазныя нацыяналісты асабліва гучна адзначаюць так званы дзень 25 сакавіка так званай БНР. Раскажыце, як гэта рабілася ў Парыжы ў 1947 годзе.

Я н к а: А другой гадзіне па палудні айцец Чэслай Сіповіч адслужыў імшу, пасля асьвяціў нашыя сьцягі і герб — Пагоню, выкананую мастаком Жаўняровічам. Потым усе сабраліся ў залі, і ўрачыстасць адкрыў спадар інжынэр Рыдлеўскі, генэральны сакратар Задзіночання Беларускіх Работнікаў Францыі. З дакладам аб Дні 25 Сакавіка выступіў інжынэр Абрамчык. Ён зрабіў вялікае ўражаныне, у прыяцеляў нашых выклікаў радасць і буру воплескаў, ворагам раскрыў вочы пакінуць усякія мары, таму пэўна не аднаму праходзіў мароз па скуры ад шчырых разумных словаў спадара Абрамчыка. Пасля спадар Паўловіч дэкламаваў Купалаў верш "На сход", съпявалі беларускую партыванскую песньню "У гушчарах". Я таксама дэкламаваў верш Купалы "Паўстань", спадар Жаўняровіч прачытаў верш Максіма Танка "Мы не памром", съпявалі песні, чыталі вершы, а на заканчэнні прагучала гімн "Мы выйдзем шчыльнымі радамі". На гэтым акадэмія закончылася.

Усё было скромна, але культурна, прыгожа. У нашых абставінах мы не маглі зрабіць нешта вялікае. Але, робячы гэта маленькае, мы зрабілі вялікую агульную справу, знаёмчы чужынцаў зь песьнямі, вершамі. Присутніх было больш за 100 чалавек, палякі, французы, украінцы, сэрбы, харваты, мадзяры — гэта была найкультурнейшая публіка з усіх народаў у Парыжы. Можна было

заўважыць, хто гэтаму радуецца ад усёй души, а хто не, у каго трасуцца рукі, асабліва гэта было бачна пры разыўтанні. Нашыя ворагі рахавалі нас за польскіх падданых, нашыя суседзі ўкраінцы і балты былі захопленыя і задаволеныя.

С у д: На якія сродкі ажыццяўлялася дзейнасць нацыяналістычных арганізацый і іх кіраунікоў?

Я н к а: Гэтае пытаныне надта балючае, бо, бачачы абставіны жыцця нашых двух кіраунікоў, спадароў інжынэраў Абрамчыка і Рыдлеўскага, недарэчна пытацца, з чаго яны жывуць, бо сама жыццё паказвае. Іх жыццё не завідае. І гэта ацэніць беларускі народ толькі па часе. Той герой, хто можа ахвяраваць сваё жыццё ў некалькіх хвілінаў, але той некалькі разоў герой, хто ахвяроўвае іншым і Бацькаўшчыне ўсё сваё жыццё. А менавіта гэта я назіраў за спадарамі інжынэрамі. Спадар Абрамчык для мяне спадарожны ўказальнік на ўсё жыццё як чалавек моцнай і непахіснай волі і поўны энэргіі.

С у д: Падсудны Філістовіч, якую спэцпадрыхтоўку і дзеля якіх мэтав Вы атрымалі ў Сарбонскім універсітэце?

Я н к а: У лютым 1948 году я пачаў вывучаць гісторыю ў Сарбоне. Нялёгка было брацца, ня ведаючы мовы, але верыў у свае сілы. Сам сабе пастановіў, што калі Бог прадоўжыць наша выгнаныне, буду вучыцца, бо толькі ў гэтым бачу жыццё і паратунак. Мяне страшэнна цешила, што змагу вучыцца на Чужыні, каб безгранічна аддацца Бацькаўшчыне. З раніцы ці пасля абеду хадзіў на лекцыі, а ад 7 да 9 раніцы працаўваў у сацыяльнай бібліятэцы, рыхтаваў пачкі кніжак для рассылкі студэнтам па ўсёй Францыі. Работа гультайская: Увечары ад паловы восьмай да паловы дзясятай меў курс французскай мовы ў школе. Мэтодыка навучання выдатная, спадзяваўся, што праз паўгода буду добра знаць па-французску. Але тады гэта тармазіла. Думаў, калі ня здам экзамёны ў чэрвені, дык толькі з-за мовы. Калі б ня мова, дык узяў бы яшчэ адзін прадмет, геаграфію ці права, бо гісторыя як прадмет мне лёгка давалася.

С у д: Падсудны Філістовіч, паводле звестак, у беларускім нацыянальным асяродку Вас называлі Напалеонам. Што можаце паказаць па факту гэтай кансьпіратыўнай мянушкі?

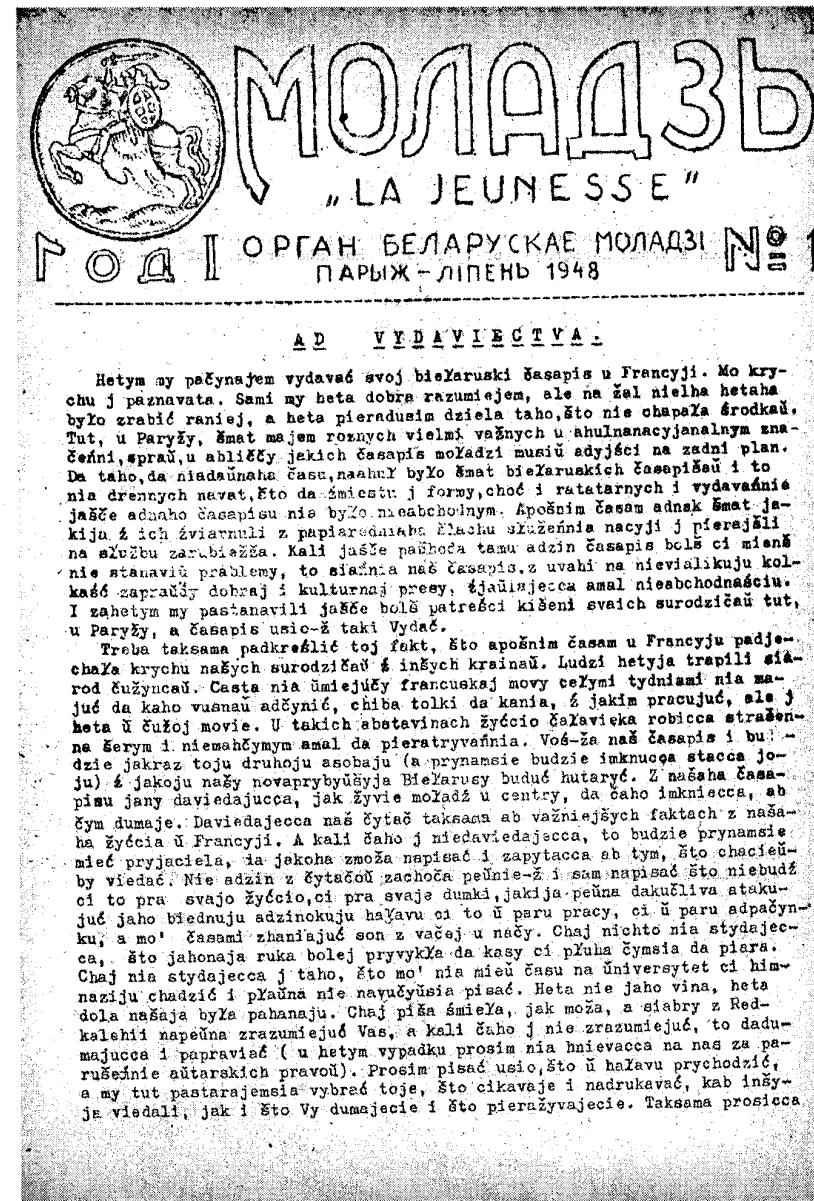
Я н к а: Напалеон быў сонцам... Я яго люблю за тое, што ў ім бачу найбольш яскравы прыклад любові да Бацькаўшчыны, волі, гарту, пастановы моцнага духу, стратэга, генія — адным словам, ўсё тыя рысы, якія ён меў і якія патрэбныя добраму жаўнеру —

змагару за волю Радзімы і народа. Кожны ўспамін яго вялікага імя асъвяжает мае сілу і веру. Сябры ўспаміналі мае заганы, "нетактоўнасыці, гвалтоўнасыці харктару, парыўчатасыці"... Я раіў у адказ пачытаць кнігу аб Напалеоне. Стаячая вада съмядзіць. Я гаварыў, што калі буду прыматць удзел у камандаваньні нашымі вайсковымі фармаваньнямі, да чаго я маю прыродны талент, дар Божы, якога не заменіць ніякая Акадэмія, дык несумленныя, не-нармальныя людзі ад руля, якім будзе кіравацца наша дзяржава, падлятуць як карашкі з бутэлькі закрытага хмелю. Ня трэба думаць, што я хацеў ісці сълядамі Цэзара, Напалеона ды іншых. Але ў змаганьні за Народную вечну жывую ідэю, калі б мне Бог даў дасягнуць іх магутнасці, усю ўладу аддаў бы ў руکі народныя, чаго не хапала адваріць зрабіць успомненым вялікім людзям. Ды яны і ня бачылі людзей, хто б змог іх заступіць. Ці Напалеон зрабіў менш для гісторыі, для несьмяротнасці, будучы па востраве Святой Алены, чым кіруючы разбэшчанымі графамі, князямі, якія яго прадалі як Хрыста Іода?

С у д: Таму і пра Вас казалі, што Вы ірвецеся да ўлады.

Я н к а: Той, хто гэта разумее, інколі ня будзе імкніцца да ўлады, каб кіраваць, быць наверсе. Гэта для вялікіх людзей нізка і амаральна. Яны маюць місію ад вышэйшай сілы, прыроды, зрабіць тое, што ня могуць зрабіць іншыя. Бо адчуваюць у сабе такую сілу, і ня выкарыстаць яе для добра — для іх таксама злачынства. Напалеон, будучы толькі капітанам артылерыі, ня маючы доступу да вярхоўнага кіраўніцтва, склаў плян ваенных дзеяньняў для перамогі над Аўстрыйяй. Генэралы сказали, што аўтар гэтага пляну шалёны чалавек. Вялі вайну па-свойму і даставалі ў хвост і ў грыву. Праз пару гадоў з той голай і галоднай арміяй Напалеон дайшоў да Вены. Абмежаваныя людзі ня маюць межаў у зайдрасці, здрадзе, і, капаючы яму яму, думалі закапаць яго. Аднак выслаўшы яго на выгнаньне, яны нічога не змаглі зрабіць ні для народа, ні для гісторыі. А ён зрабіў усё, што было патрэбна. Ягоныя слова "Напалеон усюды шчасльівы" — чистая праўда. Да шчасльця душы неабавязковая выгада целу. Душы, якую меў Напалеон, узяць ня можна. Самому трэба яе атрымаць.

С у д: Падсудны Флістовіч, расскажыце пра выданыя буржуазнага нацыяналістычнага часопіса "Моладзь". Якая прычына яго зъяўлення? Хто фінансаваў выданье? Хто даў асобнае памяшканье?

- 2 -

pisać, jakija adždzieły Vy-chácieli-b bačyć u našym časapisie, ab-čym chacieli-b. My viedaś, a my zaúsiody pojdziem na spatkánnie.

My budziem staracca prylažyć usie siły da tačo, kub časapis byť ci-kavy i zsprády svoj, a punktualnaśť i dovhaviečnosť jahó budzie zale-čać ad Vas, Darahija Cytačy. Kali žbiarom adpaviednuju kolkaśe padpiš-čykaū, to čumajsem, što časapis nie zahinie i budzie štoraz bahaciejsy, pryaħażejsy, pavažniejsy, a mo' z časam pieramienica j u zaprauđuju drukavanuju hazetu.

Što daj Boża!

Našyja dumki

"МОЛДЗ" - hetak hučyć názou našaha časapisu, našaha, heta. znaczyć, časapisu toj hrupy biełaruskaj Moładzi, jakaja, pa niezaležnych ad jaje prycynach, apynałasia ū Francyji.

Moładž - heta budućnia Narodu!

Metaj našaha skromuha časapisu jość padtrymać, uświedamić i pamah-čy duchova raškinutaj pa ūsim świecie Biełaruskaj Moładzi.

Heta patrebná symbolš, što i teli nia ličyňa biełaruskija vydáni 'Eće pamienylisia praz adychod niekatorych ž ich u varožy nam lahier, zdradžajujučy shulnou biełaruskiju sprawu.

U praciahu svajoj mnohaviakovaj historyji Biełaruskamu. Narodu da-vodzičasia niaraz pieranosič ſmat hora i choć prychodzili wielmi ciaž-kija časy vypravabánnia, kali praz zdrodu slabych elementau, jakija, dzieľa vyhady j meryjalnej karyści, vyraklisia svejoi Bačkauščyny, Jon ni na chvílinu nia traciū vieri ū lepšaju budućniu.

Na vialikiu žal, jak bačym, minuūčyna nie navučyže na budućniu. Jak heta zdarałasia raniej, slaby element, uzhadevany ū varčzym, usia-mu, što jość biełaruskaje, duchu, zdradziu našu shulnju spravu j sian-nia. Pryhledzilušyja bliżej da hetaj akcyji, hańbiačaj usio, što jość najdarzańčaje biełaruskemu sercu, jak Akt 25 Šakavika, z B N R na-čale i ūsio toje, što jość zaprády biełaruskaje, my nia možam na-čaj nazvać hetaj akcyji, jak zdradej Biełaruskamu Vyzvolennu Ruchu.

Našaja ideoložična meta, heta baranič čystyja, haračyja, ukaš-civyja biełaruskaj Moładzi, śviatyja pečućci kachańia Bačkauščyny.

My budziem imknucca, zachavać u sercach našaj moładzi tyje cennyyja, niesapsnujučy čužackimi úpývani, elementy, dapamahajuci Joj adšukać u-sabie siyu, zahartavacca i paśviaci siabie Rodnemu Kraju.

Budziem imknucca padtrymać, dač paciašeńnie tym, chto, paraūnovyva-juča naš los da losu papieradniu emihracyji, bačyć usio stračanym.

Budziem staracca, raškidanaj po świecie Biełaruskaj Moładzi, być źchyrymi, u zapräudnym značeńiu hetaja słova, bratami, padtrymouvajuju-ču dochu j pakazyvajuju, što straciūšy Bačkauščynu a zachavausy viero-ču budućniu treba śmieła hladzieć upierad, viedajuju, što Prauda pie-ramoža.

Niachaj sabie tyja, što pryhniečanyja wiekam i zdemaralizavenyja ču-žakanii hańbiać naš Narod, niachaj topšeu našie niepaplasmeny Bieł-čyrone-bieły Štandar, jak heta mieľa miejsca u Micheldorfie, niachaj sabie źnievažajuć našu słaňunu minuūčynu, niachaj pradajuci swaje pasivie-kyja halovy j sumleńnie za nastolnyja adpački čužyncau! - A le -- niachaj nie zabyvajucca, što jość jašče Moładž, u hrudzioch jakoj ha-ryc ahoň ščyraha kachańia Boha, Praudy j Rodnaha Kraju, Moładž - ja-

- 3 -

kaja surova asudzić tych, chto, zyjšoū ū biezdarczoža, usialakimi spo-sabemi starajecca ściahnuc i druhich.

My budziem staracca być przykładem maładomu pakaleńiu, na dolu jakoo-ha vypaźa nia lohkaje zadańnie, vybracca z toha pradofónia, u jakim siam-nia zhochodzicca świet, a ź im i my - Biełarusy.

Naša sprava nia lohkaja tamu, što my, Biełaruskaja Moładž, u piaršy-niu paśla viakowny nisvoli, spatykajemsia z Záchedem i na kožnym kroku musim ebviašać čužyncem našu metu, rozbivajuču chlušlivuju manu i "teoryj" našych adviečnych vorahaū, žadajucych pradstavić nas u niekarys-nym dle naši światle, a to j zusim daviešci, što Biełaruš heta "istinno russkaja" ziamla, albo "kresy".

Jak-by nia było ciažkim našaje zadańnie, my jahó vykanajem, stojaćy na vyšyny ūzyczańha na nas obaviaszu i nie žadajucy być preklatymi bu-dufyimi pakaleńiami, jakija u inšym vypadku, asudzili-b nas, jak ludziej niaħodnych da asiahnieńia toj mety, jakož žjáulałejeca budućniu Rodnemu Kraju.

Nia nienavišć i zdrada buduć našaj zbrojaj a čystasardečnaś i zaprau-dnaje kachańie našaj ēmatapakutnaj Bačkauščyny!

My nie baimiśa roznich mianiušak, jakimi tak ūzodra abdzialajuc na-šja vorahi synou paustušša da zmaheńia Biełaruskaha Narodu.

My śmieža j z honaram deklarujem swaju prymalečnosť da adzinaha za-praūdnaha biełaruskaha lahieru B N R, addajujsia biež zaſciarochi pad-zahadu jahó Prezydenta, Jaki horda niasie niepaplasmeny svaini papiere-nikemi, a zarazam mučanikami Biełaruskaha Narodu, Bieł - čyrvona - bieły Štandar.

My, biełaruskaja moładž u Francyji, deklarujem addač usie swaje siły, a kali zajdzie patreba addamo i žyādo, kab žyła Biełaruš i kab pryznava-ny ūsisi paniavolenym i volnymi narodami naš Bieł-čyrvona-bieły Štandar z B N R na čale horda ſybaū ū vysi, bo hety Štandar, ability kryvioju milionau lepých synou i dačok našaha Narodu, daražejsy nam za ūsio na świecie; Jon nam uručany ū spadčynu.

Našaje zadańnie - zadańnie polityčna śviédamań biełaruskaj emihracyji - nie palahajec na vydávanie prezidenčich i ministarskich pasadau, heta sprava Biełaruskaha Narodu ū Volnaj Biełarusi, a my, buduć ū vyh-nařni, majem toje, čaho nia majec ni adzin naš brat u paniavolenaj Bač-kausčyne - heta značyć - Volny holas!

"Vol-ža praz hety holas, my, Darahija Braty, žjáulałejemsia biełaruskaj ambasadaj - zabranaha Kraju.

A kali-ž my joj žjáulałejemsia dyk, adkinuūš ūsie kostki ū postaci "kryžišč" ci "nac-demań" vožniemsia za aktualnuju pracu i spravu, spravu pieršaj vahi, dla Jakož, Darahija Braty, my pakinuli rodny Kraj, a praz hetu ūsio najdaražejsie ū žyci čažavieka.

Dumaju, što nia znojdziecca siarod Biełarusaū ni adnaho śviédamań j lažienna dumajučca čažavieka, jaki-b pod hetymi podzými podstupami nia bafyū pracy varožaj i tak ūzodnaj nam ruki, jskaja hídka advodzić naš uzrok u bok ad našaj mety na drobnyja, niavažnyja j nieaktualnyja dla na-s spravy.

Chaj-ža ūsiemahutnaja siła dapomoža našym bratom vyšcieraħacoś Kainau roli, jak niaśviēdamaj, tak i śviédamaj, a kali hetemu budzie miejscs, što užo nazirajecca, dyk niachaj-ža Biełaruskij Narod, nia sercam a rozu-mam, jak dbały lekar, zaradzić hetaj gangrenie ū pačatkavaj stadyji, he-ta značyć u toj čas, kali jana nia upejla zarazić zdarovaha cieľa, kai-jana pradstaūlaje sabo najmienši nieblašpieki.

Niachaj-ža, Darahija Braty, my budziem hodnyja našych słaňnych pro-kaū, addajući ūsie swaje siły na službu Bačkauščyne, a ūznharodaju nam

budzie Volny Kraj i viečsja pamiatka ū našich nastupníkau.
Niachaj-ža nedziesi piakładonyja na nas Prarokam Bielaruskaha Adradžen-
nia nie zaviaduč naš Narod!

J. F.

Na Giebie, naša Moładź, nadzieja
Našej sumnaj, zebranaj ziamli;
Tvoj arlony palot čumy rafvieje
I zepaič vieskičný akni.
Ty razbudišči prypepanija sily
I ne večny pekličas prastor
Z zabyčia biežpravietnej mahiky
Da bliskudaha sonca, da mor.
Ty na bačkanskim, Moładź, kurhanie
Užniasteč niesdabyty pasat,
Sto rastofyc svaju panavađnie
Na ūvies kraj, dñe siahnje tvoj pahlad.
Tabie budzišči strašny załomys,
Ezyja vorahi, ich varahia:
Dolu, pradu z malanak i kromaj
Tvaže vykrasia hart, barabá.
Schamianajscieč ty, Moładź arlinaja!
U bok drugi vichry viejač prymus,
Biary śvietač, idzi za sudabinač,
Idzi z skovom śviatym : Bielarusi!

J. KUPAŽA.

U ŠOSTYJA ŪHODKI ŠMIERCI JANKI KUPAŁY

Najwydatniejszy pisańiar, voliat bielaruskaha słova, Janka Kupała, zajmaje pieršaje miejsca u bielaruskaj literatury. Janka Kupała ū swich Ŀworech wyjilajceč. Eto Ŀjajilajecca bolši istotnym u jaho duchownym ſydeč. Jak mestak słova, jak pravadyr svaju narodu, Janka Kupała budzišči jaho i visidze da zmahania. Starb dušy svajoj i narodnej prybriage i lastekuju formu najwyšszej etupieni. Słovy Janki Kupały robiaęca zakonem dla bielaruskaj intelihencji.

Jakne Kupała (Ivan Iacevič) narodziłsia 25 červisnia 1882 hodu ū fal-varku Vilejka, niedzielaka ad Raduškavič. Pachodzili jon z drobnaj ſlachty. Mały Janka ros i reživiało na viescy až da 1908 h. Navučyūsia cytač u chacie, dalej vučydia ū narodnym vutylisčy, hataweśsia da himnazii, ale dumka ab dalejszej adšwiecie nia židziejnikasia. Na 19-ym hodzic svajho ſyccia pamier jaho bačka, brat i dzvie siastry. Janka kidaje sachu j zajmaje miejsca ū brovary. Tut pačynajce zapisyvač na papieri svaje dumki i abrazy ū formie rytmičnaj - vieršami. Pięa jon "paprostu", pabieža - rusku.

Pačynajučy z 1906 h. u Vilni vyfili pieršyja bielaruskija lehalnyja hazety: "Naša Dola", a paźniej - "Naša Niva", u jakich, biazumońna, prymeja ūdzieli i Janka Kupała i radakcyje, acaniičy jaho zdolnaści, pačala na pačesnymi misjacy źmiaňač jaho tvory.

Urešcie radakcyja "Našaje Nivy" wyklikaje Kupała ū viesci ū Vilniu. Potym jon jedzie ū Pieciarturh na kursy i pad kiraūnictvam profesara Epimach-Sypiły zdabyvaje vyšejuju aśvietu.

- 5 -

U 1913 h. viartajecca ū Vilniu i pracuje ū Bielaruskim Vydaieveckim Tavarýscie dy zajmaje adkaznaje stanovišča redaktara "Našaje Nivy" až da evakuacyi Vilni rasiejecami ū vosieni 1915 h.

Pakinnušy Vilniu jak "biežanec" Kupała pajechau u Miensk. U 1916 h. jon byu užigt y vojska i pracava u tyčavych ustanowach, špiare ū Mienku, poše u Połacku, dзе zastała jaho revaluacyj. U 1920 h. Kupała na stała pierabirajecca ū Miensk i ūred Redavaje Bielarusi abviašcje jaho "narodnym poetam" i zebiaškievaje jemu ſyčico pensydaj.

U hety čas balšaviki, baščučy niesbiašpiku ū razvoi, uve ūsich halinach, bielaruskaha ſydcia, enerhična prystupili da vyniščenja bielaruskaha narodu jak duchova, tak i fizyczna. Pečalisia aryšty, vyvazy i rasstrely ūsich bielaruskich diajočich i niščenie bielaruskaj kultury. U hety čas Kupała adkryta vystupaja ū acarcou bielaruskaha narodu, za što ū 1931 h. balšaviki jaho arybčovavajeb.

Kab spynić taror na Bielarusi, kab žviarnuč uvahu na muki bielaruskaha narodu ūsiako cywilizovanaha ſvietu, Kupała ū turmis robič "hard-kiri" - rasporajye ſyčaj na ſiu dažyniu. - Adnask maskoūskija dach-tary, prvyiazušy jaho da Yožka, lečač i nie dapusčajuč do ſmierci. Potym uraj BSSR daje Kupału villu i autamabil z kazionnymi ſeferam (ahentami NKVD) jakije voziac jaho na ūsie ūračystači, źjezdy j konferencyj.

Usie hetyja ſyčiovyje źmieny: vychad ū viaskovaha skružańnia u hradzkoje i ūsio pieražytae tam u ſiamji aktynich bielaruskich adrežen-caū - vajna j revaluacyj, - ūsio, heta jaskrava abdižasie na tvorčaści Janki Kupały.

Jah-čy zbornik "Zalejka" abyjmaje toj peryjad tvorčaści, kali jen ū ūsiach, nia majučy adpaviednych uzorau pierad vačyma - tvaru i ū samoha siabič, pieražyvaučy niahody j kryuddy ſielanina. Ale ūsio-ž u ūsaim vieršy "Mužyk", jon kančaje:

"Nikoli, bratcy, nle zabudu,
Sto čałaviek já, choć mužyk".

i dačaje: "Ja budu ſyć, bo ja mužyk!"

U liryk pryređepapisučaj niamu ū Kupały zachapleńnia krasoj przyrody dziela samaje krasy. Zima pužaje Janku Kupały:

"Dunki, serca, pshlad,
Ablīu lod, skavalā lod".

Zima - heta symbol niavoli rodnej staronki dla Janki Kupały i jen čakeje viasny, kali rodny kraj "vypišy mučenii da dna" ūrešcie ūvaskreśnie jznoū. Krasa leta prymievajecta ciažaram pracy ū poli pad palučymi pramieśniami sonca: "Ahista since prypiekačje,

U hubach jazyk zasoch, jak kość..." (pieśnia źniejač)

Kupała, biassprčna, rabiū vialikija postupy ū ūsiam mestackim raž - vičci. Vierš robicca ūsio bolš muzykalnym, uverušačučym i zachaplajučym. Paet ušviedamlaje sabie ūsio vahu i značenie svaje tvorčaści dla bielaruskaha narodu i jaho nacyjanalnacha adradženia.

Mament kalektyūnaci ū jaho tvorach spatykejecca wielmi časta; zamiest "ja" vystupajye słova "my", jak u vieršy "Voraham Bielarušcyny" jon papieradžaje svačch vorahau, ūto :

"K svabodzie, roūnaci i znašniu
My praciarebim sabie ūled!

I budzie ūnukau panavađnie.

Tam, dzie ūsiahońna płača dzied."

Jon havyorc heta z pečnaščiu i vieraju ū svajo słova j svoj narod:

"U narod i kraj swój tolki vieru

I vieru ū samaho siabič." (Maja viera").

8

RELIJJA. Bruxela(15.6.48). Działały "Beneluksu" przyjęły ustawę londyńską konferencji o sprawie Niemiec. Ambasadorzy tych 3-ch państw: Belgii, Holandii i Luxemburga paviedali min. Bevinowi, że ich urady zaakceptowały ustawę londyńską konferencji o sprawie Niemiec.

CZECHA-SŁAVAKIJA. Praha. — Na miejscu Beneše wybrany na stanowisko prezydenta Czecha-Słowacji Klement Gottwald, a premierem uradu A. Zapatocki. Jak adzin, tak i drugi jość starzyc zasłużanego komunistyczneho dziejać. Jak viedlana pašla Minchenu. Gottwald wjechał w Moskву, gdzie przebywał do 10.4. b.

ITALIJA. Rym. (13.6.48) — Padčas pasiedžania italjanskaha parlamentu, kaiži edzin z paskoū parušy spravu zvalnieňia vajennapočonych Italjancaū, jakija znajchodziacej ū Savietach ad zimy 1942-43 h., nastupiū vostry abmien slob pampiž kamunističnymi j. demokracyčnymi paszlami. Debata paſla za-mianiličasia na bojkū na kužaki, čarnilnicy j knhi.

NIAMIECCYNA, Berlin. (14.6.48). - Amerykański Hubernatar u Niamiečynie. Klej, zajwaj, što panima usiątek pierścienek z boku Savietaū zachodniaja sajnujki astanucca w Berlinie za ustalenia Gamy.

U zachodnich zonach Niemiec^hny adby Yasia manetnaja reforma, jakaj^h uvajska ū siku 20.6.48. Kurs novai niemieckai marki počnu 65 frank. Fr.

Z.S.A. New-York, (14.6.48) - Prezydent Truman, promawiaj¹cy na uniwersytecie Berkeley'³ w Kalifornii abadnosinach Z.S.A. da Savieckaj Raszie, ab warunkach utrymañnia trywalañ miru, vyjaviu zadañnie, kab Raszieja daviaja çynami, ñto zaprady jana choœa supracœniictwa j spakoj i kab pa-kinuwa i swajoj zamieñaj politycy metady abstrakcyj i ahresyj.

1) Ražviazaňia u ſvietie najbolšej vajennaj machiny

- 1) Kooperaciją u słońce najpotężnej wejścijaj machinej.
 - 2) Demobilizacyji armii, jakaja zajmaje abfär ad Eüropy da Pacyfiku.
 - 3) Abmieny tajanicnic amatańska aruža, kali buduć dastatkovyja hwarancyi, što atamnaja enerhija budzie vykarystana tolki dla mírnych patreb.
 - 4) Depamohi druhim narodam Eüropy praz przyznańie im uzvý 5 miljardaň dalarau w formie pazyki.

Dalej Prezydent Truman padał różnicu pahladał pamięć Z.S.A. i Sowieckiej Rzeczypospolitej.

- 1) Admova z boku Savietau supracoūnictva pry adbudovie Eūropy.
2) Prapahanda j nadužyvańnie "veta" na úsich mižnarodnych konferencyjach u A.A.N.

3) Pasrednaja ahresyja ū adnosinach da kraiñ Uschodnisje Eŭropy i na-
cisk na dziaržavy Siaredniaje Eŭropy.

Prezydent Truman skazał dalej, że polityka Ameryki astajęcca niaźmien-
naj i kab zapeuńić supakoju ūświecie jana budzie utrymouać mocnuju armiju.
Nikoli demokratycznyja narody nie zdaducca na Xup kamunizmu. Dívivery jość
zausiody addynienja, kab padniac ščary havoravy za praudzivaha ure-
hulavaňnia mnohici spraў - zakończoń swaju dramovu Prez. Truman.

Z P R E S Y.

U polskiej emigracyjnej gazecie "Narodowiec" za 18.6.48 u pieradavicy "Po owocach ich poznacie" - miž inšym čítajem:

"...Anhiasasy nikoli nie przyznawali nam uschodnich ziamiel z Vilniaju i Lvovam, a pa eventualnaj trejciarjaj vajnie napeūna buduć imi stvoranyja novyja dzieržavy: Biełorusš i Ukraina, ikab abjednač ich u budućyni sup - roč Rasicie, Vilniu i Lvou addaduč hetym dzieržavam.

9

BIEKARUSKAJA CHRONIKA

Starañiem Paryskaha Adzidzieju Abiednañnia Bielaruskich Robotnikaù abdyjaesia vieðaryna dnia 5.0.48 v Salach Syndykatu (26, rue de Montholon, Paris 9). Vieðaryna prajšja ù wielmi, pryjemnym nastroi Bylo ſmat haſciej z pravincij.

U súviazi z šestimi ūhodkumi ēmierci JANKI KUPAÝY ranicaj 27.6.48
byla adšužaná Rektorem Biézkarukou v říčním městě Misyj ū Francýji.
Ajcom L. Karoškom ranicida v misi. Žil v Sulpice.

Pa padań adresatów Małopolska Akademia w Salach Chrystiańskiej Syndykatu, nałożonymi objętością Elektruskich Pabotnikau. Try referaty, sierach vierću i pieśni na temat Przeczu skafli prahramu. Na Akademii przysutnieli kraprać malijsowcy Biełarusus źmat haćstie z provinicy.

A B V I E S T K I

ABJEDNANNIE BIEŁARUSKICH MĘŻCZYZN u Francji padaje da viedama, što
pryjmajucca zekazy na biełaruskija nacyjanslnyja mužžynskaia kašuli
zanczycja bluzki a taksemu na indyjska biełaruskija vyšyvanki jak: pa-
duški, kravaty, rušukki i naszywki. Za bliżejšymi infarmacyjami
źwiartacza pa adresu: Union des Femmes Biélorussesennes.

BIEZARSKAJA BIBLIOTEKA IMIENKI JANKI KUPAVY pežyčaje knižki na pravinyčju. Pe bliżejkyja infarmacyci žvietraccia da úpravy bibrilateki pa adresu: 26, rue de Montholon, Paris 9.

Zaklik da bice Varuskičev vydávajíctvař i redakcevjař.

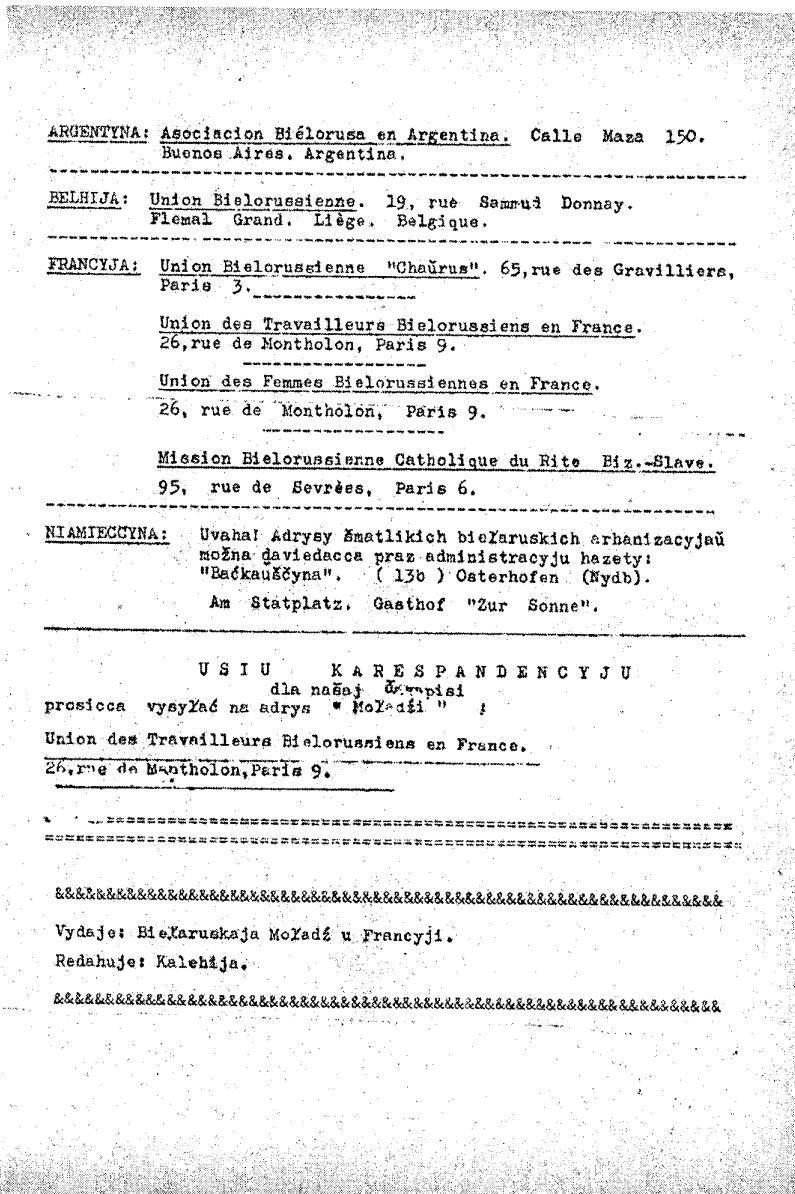
Biełaruskaja Biblijatka im. JANKI KUPAŁY u Paryžy vietliva prosiť
usie biełaruskija redakciju i vydaniectvu PEGAZA swaje vydani na
adrys: Bibliothèque Biélorusse, 26, rue de Montholon, Paris 9.

Da Bielarusau našvyprijedzilijsja i Francyju!
Bielarusy niada našvyprijedzilijsja u Francyju ū vypadku jakichści ciaž
kaściau ci nisporazumleńiaid na miejscy pracy chaj niedokladna žviar
tajucca da Abjedzunia Bielarskich Rəotnikaū u Francyi na adresy:
Union des Travailleurs Biélorusses en France. 26, rue de Montholon
Paris 9.

BIEŁARUSKIJA ARHANIZACYJA

ANHLIJA: - Z. B. V. B., 49 Linden Gardens, London W.2

AMERYKA: Whiteruthenian National Concil. 2623 Augusta Blvd, Chicago 22
Illinois. U S A.

Я н к а: Першапачатковы адрес рэдакцыі — плошча Манталён, 9, такі самы як і Задзіночання Беларускіх Рабочнікаў і бібліятэкі імя Янкі Купалы. Потым адрес памяняўся на вуліцу Парк Шэвірон у Сэўры, дзе адначасова была і наша друкарня. Самы першы нумар часопіса з "Пагоняй" на тытульным лісце быў выдадзены гектаграфічным спосабам, беларускай лацінкай, у ліпені 1948 г. Моіху і пазнавата. Самі гэта разумелі, але перашкаджала тое, што не хапала сродкаў. У Парыжы мелі шмат важных агульнанацыянальных справаў, перад якімі часопіс моладзі мусіў адышыці на задні плян. Апроч таго, да нядыўнага часу наогул было шмат беларускіх часопісаў, нядрэнных што да зъместу і формы. Аднак шмат якія зь іх з'яўрнулі з папярэдняга шляху служэння нацыі і перайшлі на службу замежжа. І загэтym мы пастановілі яшчэ больш патрэсці кішэні сваіх суродзічаў у Парыжы і часопіс ўсё ж такі выдаць.

Таксама апошнім часам у Францыю пад'ехала крыху наших суродзічаў зь іншых краінаў. Часта, не разумеючы па-французку, цэлымі тыднямі ня мелі да каго вуснаў адчыніць, хіба толькі да каня, зь якім працуець, але і гэта ў чужой мове. У такіх абставінах жыцьцё чалавека робіцца страшэнна шэрым і немагчымым амаль да ператрыванья. Вось наш часопіс і меўся быць тою другой асобай, зь якою нашы новапрыбылыя беларусы маглі гутарыць.

С у д: Якія канкрэтна антысавецкія мэты апрацоўкі эмігрантаў зь ліку моладзі ставіла перад сабой рэдакцыя?

Я н к а: Меркавалася, што з нашага часопіса яны даведаюцца, як жыве моладзь у цэнтры, да чаго імкнецца, аб чым думае. А калі чаго і не даведаецца, дык будзе мець прыяцеля, да якога можна напісаць і запытанаць аб тым, што хацелася б ведаць. Не адзін з чытачоў захацеў бы сам напісаць што-небудзь пра сваё жыцьцё ці пра свае думкі, якія, пэўна, атакуюць яго бедную самотную галаву ці то ў пару працы, ці ў пару адпачынку, або часам гоняць сон з вачэй уначы. Хай ніхто не стыдаецца, пісалі мы ад выдавецтва, што яго рука болей прывыкла да касы ці плуга, чымся да пяра. Хай піша съмела, не стыдаецца і таго, што моія меў часу на ўніверситет ці гімназію і плаўна не навучыўся пісаць. Гэта не яго віна, гэта доля наша была паганая.

С у д: Падсудны Філістовіч, сформулюйце дакладна ідэалагічную мэту вашага антысавецкага выданья.

Я н к а: Наша ідэалагічная мэта — гэта барапаніць чыстыя, гарачыя, уласцівія беларускай моладзі пачуцьці каханьяня Баць-

каўшчыны. Мы ставілі мэтай захаваць у сэрцах нашай моладзі каштоўныя, не сапсутыя чужацкім ўплывамі элемэнты, дапамагаючы ёй адшукаць у сабе сілы, загартавацца і пасвяціць сябе роднаму краю. Мы стараліся раскіданай па съвеце беларускай моладзі быць шчырымі братамі, падтрымоўваючы дух і паказваючы, што, стратіўшы Бацькаўшчыну, але захаваўшы веру ў будучыню, трэба съмела глядзець уперад, ведаючы, што праўда пераможа.

Няхай сабе прыгнечаныя векам і здэмараляваныя чужакамі ганяць наш народ, няхай топчуць наш непаплямёны белчырвона-белы штандар, як гэта мела месца ў Міхельсдорфе, няхай сабе зневажаюць нашу сладкую мінуўшчыну, няхай прадаюць свае пасыўныя галовы і сумленыне за аб'едкі са стаўлоў чужынцаў! — Але! Няхай не забываюцца, што ёсьць яшчэ моладзь, у грудзёх якой гарыць агонь шчырага кахання Бога, Праўды і Роднага Краю, моладзь, якая сурова асуздзіць тых, хто, зышоўшы ў бездарожжа, усякімі способамі стараецца съягнуць іншых.

С у д: Раскажыце, што Вам вядома пра падзеі ў беларускім лягеры для перамешчаных асобаў у Міхельсдорфе. Хто сарваў антысавецкую правакацыю з нацыяналістычным съягам?

Я н к а: Некалькі тысячаў беларусаў, якія жылі ў лягеры Міхельсдорф, мелі сваю школу, сваю скаўтскую арганізацыю, сваю Беларускую Аўтакефальную Праваслаўную Царкву. Яна ўтварылася пад час вайны, але ў канцы 1947 году пастанавіла далучыцца да Расейскай праваслаўнай замежнай царквы. Тым часам у лягеры адбыўся падзел на крывічоў, якія лічылі сябе за сапраўдных патрыётаў, і тых, хто менш укладаў сілаў на нацыянальную справу. Аднойчы скautы зь белчырвона-белым съягам з надпісам "Крывія" на ім прыйшлі на богослужэнне. Так было і раней, гэта было зусім нармальна. Аднак царкоўны ста-растা і людзі з царкоўнага гуртка вырвалі съяг і спрабавалі патаптаць яго...

Думаю, што ня знайдзеца сярод беларусаў ніводнага съведамага, які б пад гэтымі подлымі подступамі ня бачыў працы варожай і шкоднай рукі, якая гідка адводзіць наш зрок у бок ад нашай мэты, на дробныя, няважныя і неактуальныя для нас справы. Адкінуўшы ўсе косткі і постаці крывічоў ці нацдэмаў, пісаў я ў часопісе, возьмемся за актуальную працу і справу, справу першай вагі, для якой мы пакінулі родны край, а праз гэта ўсё найдаражжайшае ў жыцці чалавека. Хай жа ўсемагутная сіла дапаможка

нашым братам высыцерагацца Каінавай ролі, як нясьведамай, так і съведамай, а калі гэтаму будзе месца, што ўжо назіраецца, дык няхай жа беларускі народ ня сэрцам, а разумам, як дбайні лекар, парадзіць гэтай гангрэні ў пачатковай стадыі, калі яна не пасыпела заразіць здаровае цела, калі яна прадстаўляе сабой найменш небяспекі.

С у д: Падсудны Філістовіч, да якой часткі беларускай эміграцыі Вы і Ваши саўдзельнікі адносіце сябе?

Я н к а: Пра гэта я пісаў у нашым часопісе "Моладзь". Мы съмела і з гонарам дэкларуем сваю прыналежнасць да адзінага сапраўднага беларускага лятеру БНР, аддаючыся без засыярогі пад загад яе презыдэнта, які горда нясе непаплямёны сваімі папярэднікамі, а цяпер пакутнікамі Беларускага народу белчырвона-белы штандар.

Мы, беларуская моладзь у Францыі, гаварылася далей у часопісе, дэкларуем аддаць усе свае сілы, а калі зайдзе патрэба, і жыццё, каб жыла Беларусь, і каб прызнаны ўсімі паняволенымі і вольнымі народамі наш Белчырвона-белы штандар з БНР на чале горда шыбаў у высі, бо гэты штандар, ablіты крывёю мільёнаў лепшых сыноў і дачок нашага народу, даражжайшы нам за ўсё на съвеце; ён нам уручаны ў спадчыну.

С у д: Ці зімалі Вы якія-небудзь пасады ў так званым урадзе так званай БНР?

Я н к а: Наша заданьне, заданьне палітычна съведамай беларускай эміграцыі, не палягала на выдаваньні презыдэнцкіх і міністэрскіх пасадаў, гэта справа Беларускага Народу ў Вольнай Беларусі. Мы, будучы ў выгнанні, маем тое, чаго ня мае ні адзін наш брат у паняволенай Бацькаўшчыне — вольны голас! Праз гэты голас мы зьяўляемся беларускай амбасадай забранага краю.

Наша справа нялёгкая таму, што мы, беларуская моладзь, упершыню сустракаемся з Захадам і на кожным кроку мусімі абвяшчаць чужынцам нашу мэту, разъбіваючы хлусьлівую ману і "тэорыі" нашых адвежных ворагаў, жадаючых давесыці, што Беларусь — гэта "истинно русская земля" альбо "крэсы". Не няянавісьць і зрада — наша зброя, а чыстасардэчнасць і сапраўднае каханье нашай шматпакутнай Бацькаўшчыны.

С у д: Суду вядома, што Вам асабіста належалаць антысавецкія публікацыі, падпісаныя "Я.Ф.", у якіх з ілжывых нацыяналістычных пазыцыяў паказваюцца Янка Купала, Іван Луцкевіч, Дунін-Марцінкевіч, Алайза Пашкевіч, Андрэй Зязюля (сапраўднае

прозвішча — ксёндз Аляксандар Астрамовіч), так званае Слуцкае паўстаньне, ды многае іншае. У чым яшчэ, апрач напісаныя артыкулаў для "Моладзі", палягалі Вашы так званыя "творчыя" заняткі?

Я н к а: Я прасіў Аляксандра Лашука дастаць мне польскія вайсковыя падручнікі, афіцэрскі і ўнтэррафіцэрскі. Думаў узыцца за складаньне адпаведных, патрэбных нашаму войску падручнікаў, якіх няма. Хацеў даць крытычны агляд і пляны ўсіх вялікіх бітваў, ад бітвы пры Маратоне ў 490 годзе да нараджэння Хрыстова, да нашых дзён. І вайсковы рэгламэнт, статут, інструкцыі. Словам, усё, чаго мы ня маём і што патрэбна на гвалт, пачынаючы ад узроўню камандзіра групы — 12 чалавек да камандзіра дывізіі — 15.000 чалавек. Ведаў, што гэта цяжкая і марудная праца, але неабходнасць яе змушала перасліць усе цяжкасці. Гэта толькі пачатак таго, што гадамі будзе дасканаліцца.

С у д: Падсудны Філістовіч, раскажыце больш падрабязна, якое месца займала ўзброеная інтэрвенцыя ў плянах нацыяналістаў?

Я н к а: Незалежнасць свайго народа нельга выпрасіць, ня вытаргуюць яе і дыпляматы, яе можна здабыць толькі збройна. Дзейнік зброяў ўсіх народаў съвету зьяўляецца канчатковая вырашальны, пісаў старшыня Галоўнага ўраду Задзіночаньня Беларускіх Ветэранаў у Нямеччыне палкоўнік Кушаль у звароце да беларускай моладзі. Беларускі народ мае ў сваім харектары вельмі карысныя жаўнерскія якасці. Аб гэтым съведчыць нашая мінуўшчына і гісторыя войнаў тых народаў, у арміях якіх былі прымушаныя служыць беларусы.

С у д: Вы маеце на ўвазе той факт, што з 87 Герояў Савецкага Саюзу — удзельнікаў партызанскага руху ў Беларусі, 49 былі беларусамі?

Я н к а: Цi ведае шырокae беларускае грамадзтва аб tym, што ў жніўні 1920 году ў баёх пад Варшавай гэтак званая Літоўска-беларуская дывізія, 80 працэнтаў якой складалі беларусы, сваімі грудзьмі затрымала ў шмат разоў пераважающую бальшавіцкую армію? Што г.зв. "Цуд над Віслай" стаўся дзякуючы ў вялікай меры надзвычайнай упорыстасці беларускага жаўнера, і што ў шматлікіх брацкіх магілах пад Варшавай тлуюць беларускія косткі? Цi ведае шырокae грамадзтва, што ў герайчных баёх пад Монтэ-Касына бралі ўдзел тысячы беларускіх жаўнераў?

Як адзначае спадар Кушаль, беларускі вайсковы дух распа- чаўся пасля расейскай рэвалюцыі 1917 году, тады ж пачалася арганізацыя беларускага войска. Аднак з-за малой колькасці нацыянальна моцных беларускіх афіцэрскіх кадраў Беларуская Народная Рэспубліка ўкрытычны момант не патрапіла абараніць сябе ад бальшавіцкай навалы. Нястача афіцэрскіх кадраў не дазволіла разгарнуць беларускае войска і ў часе польска-бальшавіцкай вайны ў 1919-20 гадах, а таксама, паводле съведчання палкоўніка Кушала, не дазволіла адпаведна скарыстаць Беларускую Самаахову і Беларускую Краёвую Абарону ў 1942-1944 гадах.

С у д: Падсудны Філістовіч, Вы разумелі, што, настойваючы на паскоранай узброенай падрыхтоўцы нацыяналістай замежжа, Вы выконвалі загад імперыялістычных колаў Захаду на захоп СССР, як раней выконвалі загады нямецка-фашистычных захопнікаў?

Я н к а: Я шкадаваў, што ня меў на 10 гадоў больш, я б стараўся прычыніца да паляпшэння дабрабыту Бацькаўшчыны хоць бы збройна, хоць бы прыйшлося сто разоў уміраць за яе. А ў Парыжы мы самі не маглі ні паскорыць, ні затрымаць міжнародных падзеяў. У 1947 годзе я спрачаўся зь сябрам, Аляксандрам Лашуком. Я ніколі не згаджаўся, што вайна магла ня быць 15-20 гадоў. Мы жывем у атамнай эпосе, даводзіў я, і не за год-два чырвоная зарaza знайдзе ці, найбольш магчыма, украдзе таямніцу атамнай бомбы, і тады крышка ўсякім перашкодам перад імі. Гэта добра зналі амэрыканцы і ангельцы, а таксама любы сярэдні чалавек, які сочыць за падзеямі.

С у д: Падсудны Філістовіч, Вы ня можаце адмаўляць, што здаровая частка працоўнай эміграцыі не падзяляла гэтых правакацыйных поглядаў і займалася працай, трymаючыся ўбаку ад подобных правадыроў.

Я н к а: Мы не на тое прыехалі на чужыну, каб заснаваць сабе другую Бацькаўшчыну ды заняцца выключна сваімі справамі. Будаванье свайго асабістага жыцця, тады як патрэбна будаваць Бацькаўшчыну, ня толькі ня можа мець месца, але калі б то за яго прыняўся, супакою ня знайдзе. Як жа можа мець шчасльце той, хто адвартаецца ад Роднай Маці, каб ня чуць ейных сылёзаў, ня бачыць ейнага гора!

Мы не пакінулі Бацькаўшчыну на тое, каб аддаць свае сілы і энэргію далёка ў чужыне. Мы павінны дбаць пра добрае імя бела-

руса як на працы гэтак і ўсюды, адначасна не забываючыся, што мы мусім вяртацца назад поўныя сілы як фізычнай, так і духоўнай. Першая рана ці позна вычэрпваецца, другая не памірае ніколі і перадаецца ў спадчыну пакаленням. Толькі тады мы зможем выкананы абавязак перад Бацькаўшчынай, калі навучымся ня толькі слухаць, уздыхаць ды спачуваць, але, закасаўшы рукавы, сапраўды па-беларуску возьмемся за працу для нашай будучыні. Мусім памятаць слова нашай паэткі Ларысы Геніюш:

*Не сумуйце, гзецокі, вясною
На магілы гледзячы сяброў.
Жалем наших ранаў не загоіш
І цяжкіх ня скінеш кайданоў.*

*Не сумуйце, дзециюкі, па долі,
Не хіліце гордай галавы,
Бо ня з жалем, толькі з ранаў болю
Воля толькі роціца з крыіві.*

Суду вядома, што Вы, Філістовіч, не абмежаваліся пропагандай заўзятых нацыяналістычных поглядаў, але і стварылі канськіратыўную антысавецкую арганізацыю "БНАМ". Што азначае гэты шыфр?

Я и к а: Заўбагі адносна нашых заданьняў мала за-стасоўваліся ў нашым прак-тычным жыцьці. Адзін з на-шых сяброў лёг у шпіталь, яго матэрыяльнае і мараль-нае становішча стала над-звычай цяжкім. У такім вы-падку нашым съвятym за-даньнем перад Бацькаўшчи-най ёсьць падтрымаць кожнага беларуса ў бядзе. Але, дабраўшыся за пару сот кілямэтраў туды, дзе ля-жыць наш сябра, мы з су-мам пераканаліся, што баль-шиня сяброў у гэтым дэпар-тамэнце ня ведаюць аб яго няшчасці, а хто ведае, гэ-

C T A E y T

Беларускае Незалежніцкае Арганізацыі Моладзі (Б.Н.А.М.)

І. Агульнае.

- 1). Назоў арганізацыі ёсьць: Беларуская Незалежніцкая Арганізацыя Моладзі, у скарочаным - Б.Н.А.М.
 - 2). Беларуская Незалежніцкая Арганізацыя Моладзі зьяўляецца самастойнай і базуеца на грунце 25-га САКАВІКА з Б.Н.Р. на чале.
 - 3). Цэнтрыял Б.Н.А.М. знаходзіцца ў Парыжу.
 - 4). Абшарын дэйнансці Б.Н.А.М. зьяўляеца тэрыторыя Францыі.
 - 5). Асноўнаю метай Арганізацыі ёсьць засактывізванье беларускага моладзі ў ёйных творчых сілах да вядзення спаслород беларускае моладзі ў Францыі грамадска-культурнае і нацыянальнае працы.
 - 6). Даёла зыдзейскінення гэтае мэты Б.Н.А.М. можа закладацьца ва ўсіх дэпартаментах Францыі на толькі свае адміністрацыйныя адзінкі, але і грамадска-культурныя ды выхаваўчыя згуртаванні, як: спартовыя, мастацка-тэатральныя, літаратурныя, арганізацыі скантынгу, юніверсітэцкія супелкі й г.д.
 - 7). Запраўднымі сібрамі Б.Н.А.М. можа быць кожны малады Беларус, які знаходзіцца на тэрыторыі Францыі.
 - 8). Генаровымі сібрамі Б.Н.А.М. могуць быць толькі тыя Беларусы, што выдатна заслужыліся Беларускаму Народу й ягонай вялікай незалежніцкай ідэі. Генаровыя сіброды прынамес агульныя Звяз.
 - 9). Б.Н.А.М. мае пічатку ў двух мовах: беларускай і французскай, на пачатковым смысль: крэж Ірэны.

II. Кіручі органи Б.Н.А.М

- 10). Кіруючими органами Б.Н.А.М. є з'яўліца

 - а) Агульны З'езд сяброў Арганізацыі.
 - б) Управа.
 - в) Ревізійная Камісія.
 - г) Сяброўскі суд.

А. Агульны Зьезд сяброў Б.Н.А.М.

- II). Агульны Зъеак сяброў Б.Н.А.М. вышырае з сябров Управу, Рэйзіўнам Камісью, Слабоўскі суд, кантралюе дзейнасць Арганізацыі, мае права змены Статуту й вышырае ўсе важныя пытанні, якія датычна Арганізацыі.

12). Агульны Зьезд сяброў Б.Н.А.М. складаецца з

- а) Дэлгэатаў Аддзелаў Б.Н.А.М.(па пяць ад кожнага Ад -
дзелу і дзесяці прадстаўнікоў Аддзелу ў Парыж.)
б) Сябраў Цэнтральнай Управы.
в) Сяброў Ревізыйнае Камісіі.
г) Сяброўскага суду.
д) Сяброў Управы Аддзелаў.
е) Старшынай грамадзака-культурных згуртаваній.

- 2 -

- I3). Агульны Зьезд сяброў Б.Н.А.М. склікаеца раз на год.
- I4). Парадак дня, месца і час склікання Агульнага Зьезду Б.Н. А.М. Цэнтральная Управа падае да ведама ўсім Аддзелам не пазней як за месяц перад скліканнем.
- I5). Пастановы Агульнага Зьезду прымічацца звычайнай балшынью галасоў прысутных; аб форме галасавання пастанаўляе Агульны Зьезд.
- I6). У важных выпадках можа быць скліканы Надзвечайны Зьезд. Тэрмін склікання Цэнтральная Управа падае да ведама найгэней за месяц перад скліканнем. На гэтым Зъезьдзе павінны разглядацца толькі тыя пытанні, якія выклікалі прычину Зъезду.

Б. Цэнтральная Управа.

- I7). Цэнтральная Управа выбіраецца Агульным Зъездам на працяг аднаго году й складаецца з 3 асобаў: Старшыні, сакратара й скарбніка.
- I8). Сябры й старшыня Цэнтральнай Управы павінны быць выбраны пэрсанальна.
- I9). Сябры Цэнтральнай Управы павінны жыць у Парыжы.
- I10). Цэнтральная Управа працаеца з дзеля агульнага добра беларуское Моладзі ў Францыі і на прэграмме прынятай Агульному Зъезду.
- I11). У выпадку адходу аднаго сябры Цэнтральнай Управы надзвечайны Зъезд выбірае другога.

В. Рэвізыйная Камісія.

- I2). Рэвізыйная Камісія кантролюе дзейнасць Цэнтральнай Управы. Яна складаецца з трох сябров: Старшыні, ягонага заступніка й сакратара і выбіраецца Агульным Зъездам на працяг аднаго году.
- I3). Рэвізыйная Камісія мае права кантролі дзейнасці Цэнтральнай Управы ў кожнай часіне.

Г. Сяброўскі Суд.

- I4). Сяброўскі Суд складаецца з трох асобаў: Старшыні, ягонага заступніка й сакратара. Й выбіраецца Агульным Зъездам на працяг аднаго году.
- I5). Сяброўскі Суд мае права кантролі дзейнасці кожнага пасобнага сябры Арганізацыі ў кожнай часіне.

ІІІ. Аддзелы Б.Н.А.М.

- I6). Аддзелы Б.Н.А.М. могуць закладацца ў тых дэпартаментах Францыі, дзе жыве група Беларусаў, маючых права быць сябрамі Арганізацыі.
- I7). На арганізацыйным сходзе, на якім прымічацца пастанова аб закладзіні Аддзелу, выбіраецца Управа. Пратакол сходу перасылаецца ў Цэнтральную Управу.
- I8). Адчыненне Аддзелу наступае з днём, калі Цэнтральная Управа зацвярджае пастанову арганізацыінага сходу.

- 3 -

- 29). Кіруючымі органамі Аддзелу ёсць:
 - а) Агульны Сход сябров.
 - б) Управа.
 - в) Рэвізыйная Камісія.
- 30). Управа Аддзелу складаецца з трох асобаў: Старшыні, сакратара й скарбніка.
- 31). Аб усіх зыменах у складзе Управы Аддзелу павінны быць без адкладна паведамленая Цэнтральная Управа.
- 32). Рэвізыйная Камісія Аддзелу складаецца з трох сябров: Старшыні, сакратара і сябры.
- 33). Аддзелы павінны здаваць што месяц справаўданніе з свайгей дзейнасці і хыцця ў Цэнтральную Управу Б.Н.А.М.

ІV. Сябры.

- 34). Дзяля ўступлення ў Арганізацыю неабходна зложыць бліжэйшаму Аддзелу заяву текст якой устаноўлены I-ым Зъездам Бела-рускас Моладзі.
- 35). Сынс новых сябров Аддзелу перасылаецца Цэнтральнай Управе Б.Н.А.М. у Парыжу, якая зацвярджае прымро сябру і рыдае сябровскія білеты.
- 36). Кожны сябры забавязаны падпісацца пастановам Агульнага Зъезду Б.Н.А.М. і загадам Цэнтральнай Управы, звятульна Аддзелу, да якога належыць.
- 37). Сябры можа быць выключаны, калі Сяброўскі Суд устаноўі, што ягоная дзейнасць ёсць шкоднае для ўсіх Арганізацыі.
- 38). Пастановы Сяброўскага Суду можа адмініці толькі Агульны Зъезд.

V. Фонды Арганізацыі.

- 39). Фонды Б.Н.А.М. складаюцца з:
 - а) Уступных сябровскіх складак.
 - б) Ахвяроў.
 - в) Деходу з продажы: часапісаў, книжак і брошуроў Арг.
 - г) Деходу з розных культурных імпрэзаў: тэатральных выступніц, мастацкіх выставаў, і г.д.
- 40). Месячны сябровскі складак устаноўляе Цэнтральная Управа і пацвярджае Агульны Зъезд.
- 41). З деходу ад сябровскіх складак 70% Аддзел адсылает Цэнтралі Б.Н.А.М.

VI. Ліквідацыя Б.Н.А.М.

- 42). Беларускай Незалежніцкай Арганізацыі Моладзі можа быць зымкідавана пастановою $\frac{3}{4}$ прысутных на Агульнім Зъезьдзе сябров, пры гэтым Зъезд лёчыдзе ад долі маймасці Арганізацыі.
- 43). Важнасць статуту распачынаецца з дня прыняцця і зацверджання Агульнім Зъездам Б.Н.А.М.
- 44). Сябры Б.Н.А.М. звязваюцца да сябе праг "сябра".

так заняты штодзённымі клопатамі, што забываецца і аб сваім
абавязку перад Бацькаўшчынай. Той, хто не захоча ці ня зможа
здабыцца на высілак у малой справе, ніколі не здабудзецца на яго
ў вялікай. Бо чым большай яна будзе, тым больш вымагаецца
ахвярнасць.

Чагосыці бракавала, каб жыцьцё зрабіць жывым, магутнеючым, цэнтрам прыцягнення. Мы былі ў стады чакання, напруженяня, што найбольш вычэрпвае сілы і цярпеньне. Бракавала сапраўды жывой арганізацыі моладзі, не хапала пачуцьця грамадзкай адказнасці і здысцыплінаванаасці. Мы пастанавілі стварыць у Францыі жывую арганізацыю моладзі, якая сцэмэнтуе нас, прыцягне да грамадзкай працы, прышчэпіць тыя якасці, якіх не стае.

БНАМ — Беларуская Незалежніцкая Арганізацыя Моладзі, была ўтвораная на з'ездзе 26 сакавіка 1949 году.

С у д; Падсудны, раска-
жыце падрабязна, хто арга-
нізаваў гэта зборышча на-
цыяналістаў і хто браў у ім
учасць.

Я н к а: У ініціятыўную групу, апроч мяне, уваходзілі Міхась Наўмовіч, Аўгэн Кавалеўскі, Міцкевіч, Арсенці Монід, Сурвіла, Карапеўскі. Былі разасланыя заклікі. Лік нашай моладзі ў Францыі не сягаў высокіх лічбаў, яе нарахоўвалася ўсяго некалькі соцень. Першапачатковая плянавалі правессыі зъезд на-пачатку лютага. Але потым перанесьлі да ўгодкаў БНР.

26 сакавіка а 3-й гадзіне папалудні ў залі Сындыкату СФТС (Французская Конфедэрацыя Працоўных Каталікоў), святочна ўбранай бел-чырвона-белым сцягам, пад агульны съпел' нашай ваяцкай песні-малітвы "Беларусь, наша Маці-Краіна", распачаў сваю

працу першы зъезд беларускае моладзі Францы. Зъезд ушанавалі сваёй прысутнасцю прэзыдэнт БНР Мікола Абрамчык, старшыня Рады Сусъветнага Аб'яднання Беларускай Эміграцыі Леў Рыдлеўскі, ягоны заступнік на Францыю Ўладзімер Шыманец і рэктар Беларускае рэлігійнае місіі ў Францыі айцец Леў Гарошка. Былі таксама госьці — прадстаўнікі братняе ўкраінскае моладзі.

Бальшыня дэлегатаў зъезду былі з Парыжку ды ягоных бліжай-
шых ваколіцаў, а іншыя дэлегаты, ня маючы магчымасці ў-
асабіста прысутнічаць, даслалі свае мандаты і прывітаныні. Ня-
гледзячы на парадаўнаўчую невялікую колькасць дэлегатаў (15 асо-
баў), зъезд прайшоў надзвычай пасыпхова, у паважных дыскусіях
ды цеплай сяброўскай атмасфэры.

С у д: Падсудны Філістовіч, ахаракттарызыңде падрабязыней
Ваш асабисты ўдзел у рабоце так званага зъезду і ролю астатніх
дэлегатаў.

Інжынэр Рыдлеўскі адзначаў, што нашая мо-

ладзь на эміграцыі знаходзіцца пад небясыпечнымі ўплывамі вонкавага ўсходу Еўропейскага жыцця, якое можа часам адварваць яе ад змаганняў старэйшага грамадзтва за адвучны ідэал беларусаў і заклікаў да як найцягнінейшага супрацоўніцтва зь дзеячамі і арганізацыямі, якія непахісна стаяць на грунце 25 сакавіка і БНР. Ад імя Сусьеветнага Аб'яднаньня Беларускае Эміграцыі склаў прывітанне заступнік старшыні спадар Шыманец, ад Саюзу Украінскіх Пластуну — спадар Вішнеўскі.

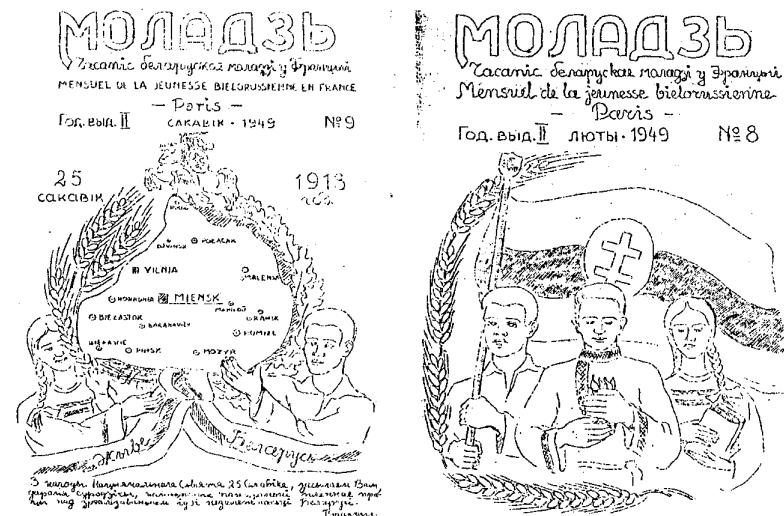
С у д: Якія мэты былі пастановлены перад так званым Незалежніцкім Аб'яднаньнем Моладзі?

Я н к а: На думку ініцыятыўнай групы па скліканні зъезду, заданыні стаялі наступныя: рэпрэзэнтация навонкі, выхаванье моладзі ў нацыянальным духу, павышэнне якасці часопіса "Моладзь", супрацоўніцтва з усімі арганізацыямі, якія ўваходзяць у склад САБЭ і навязванье лучнасці з арганізацыямі моладзі іншых нацыянальнасцяў, а таксама — зарганізованье беларусаў, якія яшчэ па сёняня знаходзяцца ў чужацкіх асяродках, а таксама канцэнтраванье беларускае моладзі ля цэнтра Францыі.

С у д: Што маецца на ўвазе пад "рэпрэзэнтацией навонкі"? Якія канцэнтрацыйныя лягеры для моладзі ў цэнтры Францыі плянавала БНАМ?

Я н к а: Меркавалася ў меру магчымасцяў съязгваць з

правінцыяў паадзіночна найбольш актыўную моладзь да Парыжу як цэнтру Францыі. Дзеля гэтага падшукваць працу, памешканыні і апаведныя дазволы французскіх уладаў на працы. Таксама пастанавілі навязаць цесную лучнасць зь беларускай моладзьдю ў Німеччыне, Англіі, Бельгіі, іншых краінах. Па першым пункце паставілі сабе за мэту пашырэнне спаміж чужынцаў назову, культуры, нацыянальных ідэяў і здабыткаў Беларускага Народу шляхам зарганізованыя тэатраль-

нага гуртка, а ў будучым — тэатру Беларускае моладзі, мастацкіх выставаў, літаратурных і сяброўскіх вечарынаў, якія маглі бы прыцягнуць увагу людзей іншых нацыянальнасцяў, спартовых сэксціяў ды іншага.

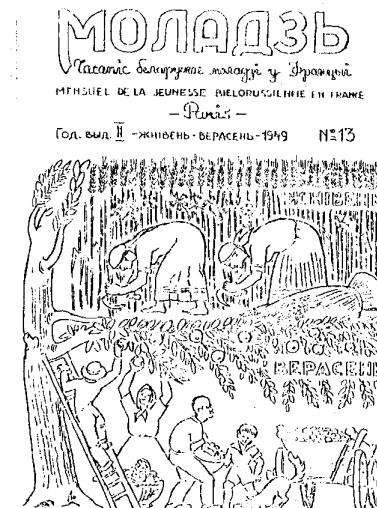
С у д: Падсудны Філістовіч, пакажыце дакладна, хто ўвайшоў у кіруючыя органы і ўзначаліў так званую БНАМ?

Я н к а: Старшынём Цэнтральнае ўправы абраў мянэ, скратором — Аўгена Кавалеўскага, скарbníkam — Міхася Наўмовіча. Былі абранныя рэвізійная камісія на чале з Арсенціем Монідам і сяброўскі суд, які ўзначаліў спадар Ляўковіч.

С у д: Якія Вы мелі разыходжаныні паміж сабой? Чаму Вы потым пакінулі пасаду старшыні ўправы?

Я н к а: Паслья мянэ старшынём БНАМ стаў Міхась Наўмовіч. Гэта было звязана з майм ад'ездам з Францыі ў

Бэльгію. Я ня мог працягваць вучобу ў Сарбоне, бо, як высыветлілася, паводле ўніверсітэтскага рэгламэнту, атэстат Украінскай Акадэміі аказаўся недастатковым. У сакавіку 1951 году на запрашэнніне Камітету дапамогі беларускім студэнтам Любенскага ўніверсітэтуту я прыехаў у Любэн і быў залічаны на 4-ты курс гістарычнага факультэтуту. Стыпэндыі паспрыяў Беларускі Саюз Студэнтаў, які ўзначальваў Барыс Рагуля. У каталіцкім універсітэце Любенна вучыліся многія дзесяткі ма-

ладых беларусаў, якія па волі лёсу мусілі пакінуць Бацькаўшчыну.

С у д: У Любен Вы прыехалі ўжо з пасьведчаннем сябра так званай Рады БНР. Як гэта сталася?

Я н к а: Незадоўга да ад'езду ў Бэльгію, 11 сакавіка 1951 году прэзыдэнт Абрамчык запрасіў мяне да сябе ў хату, дзе ўручыў мне пасьведчанніне сябра Рады БНР і ўпаўнамочанага прадстаўніка ўраду БНР, датаванае 11 сакавіка 1951 году.

С у д: Трыбунал лічыць, што досыць поўна высыветліў Ваша маральна-палітычнае ablічча і ідэалічную арыентацыю як буржуазнага нацыяналіста, ідэоляга нацыяналістычнага маладзёжнага руху, арганізатора замежнага антысавецкага падполья, съядомага і заўзятага інавайсніка савецкага сацыялістычнага ладу рабочых і сялян.

Такім чынам, прычыны, якія штурхнулі Вас у абдымкі варожай амэрыканскай разведкі, суду ясныя.

Я н к а: Калі б адна энэргія, ахвярнасць духу і вера былі дастатковыя для пераадolenня перашкодаў і тых, хто нам іх ставіць, — ужо б даўно па расла трава над апошнімі традыцыйнымі ворагамі, а наша агульная Беларуская справа даўно дасягнула сваёй меты.

С у д: На допыце ў КГБ Вы далі паказаныні аб ролі Барыса Рагуля ў Вашай засылцы ў СССР. Цытуем: "Пераканаўшыся, што

я моцна стаю на нацыяналістычных пазыцыях і зьяўляюся прыхільнікам актыўных дзеяньняў супраць Савецкай дзяржавы, Рагуля прапанаваў мне перабраца на тэрыторыю Савецкай Беларусі, не чакаючи пачатку вайны, і разгарнуўць там актыўную нацыяналістычную работу". Як адбылася Ваша сустрэча з амэрыканскай разведкай?

Я н к а: Я нічога не жадаў, толькі як найболыш быць карысным Маці-краіне, толькі гэтага я прасіў у Бога. Гэта мне шмат разоў ледзь не каштавала жыцьцём, а таксама жыцьцём маіх родных бацькоў, брата, сёстраў, але ж ня толькі мне... Першая сустрэча з чалавекам, які называўся Стыфам, адбылася 8 жніўня 1951 г. Ён паабяцаў дапамагчы патрапіць на Бацькаўшчыну. Неўзабаве я пакінуў Любен. У мястэчку Вэрысгофэн пад Мюнхенам вывучаў тапографію, вучыўся карыстацца компасам, вызначаць каар-

дынаты, распальваць вогнішча. Вучыўся скакаць з парапутам. Трэніраваўся ў стральбе. Шмат чытаў — савецкія газэты і часопісы, літаратуру.

С у д: Хто яшчэ разам з Вамі праходзіў абучэнне ў амэрыканскай разведшколе ў Бавары?

Я н к а: Канстанцін Амор, былы рэдактар часопіса Згуртавання Беларусаў Вялікабрытаніі "Беларус на чужыні". Ён меўся ляцець са мной радыстам, але я паляцеў адзін.

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
MENSUEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

— Paris —

Год. выд. III Травень-Чэрвень-1950 №18

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
MENSUEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

— Paris —

Год. выд. III Ліпень-Серпень-1950 №19

С у д: Якія інструкцыі Вы атрымалі перад адпраўкай ў СССР?

Я н к а: У жніўні да мяне ў Мюнхен прыяжджаў Барыс Рагуля. Ён паведаміў, што хадайнічаў перад урадам БНР аб прысвяеніі мне званьня падпалкоўніка. Мы ўсе меркавалі тады, што вось-вось пачнеца вайна, і неабходна, каб у Беларусі быў падрыхтаваныя кадры, каб заступіць бальшавіцкую ўладу. Рагуля хацеў, каб я зъезьдзіў у Вільню, каб пераканацца, колькі цяпер жыве беларусаў у нашай колішніяй сталіцы, а таксама пашыраў звесткі пра БНР. Ён перадаў мне лістоўкі "Жыве Беларусь", тэксты гімну, звароту да беларускага народу і газэты і сказаў, што ідэальна было б, калі б да яго прыезду я не зрабіў ніводнага стрэлу. Амэрыканцаў цікавілі настрой людзей, звесткі пра разьмешчаныне і перамышчэніне войскаў. Я меў адпраўляць лісты, напісаныя тайна пісам, у розныя адрасы за мяжой.

С у д: Як адбываўся Ваша перакідка праз дзяржаўную мяжу?

Я н к а: 9 верасьня 1951 году я вылецеў з Мюнхена на поўнач Нямеччыны. Тут памянялі самалёты. Праз чатыры-пяць гадзін лёту быў над Беларусяй. Выкінул мяне надзвычай уда-ла. Я прыязмліўся паблізу сваёй вёскі Паняцічы. Закапаў па-рушут, схаваў зброю і іншыя рэчы, і накіраваўся ў вёску.

С у д: Як Вас сустрэлі калгасынікі?

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
MENSUEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

— Paris —

Год. выд. III Лістапад-Сінегжань-1950 №20

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
MENSUEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

— Paris —

Год. выд. IV студзень-люты 1951 №21

Я н к а: Наша хата была аддадзеная пад школу. Я зайшоў да суседа, Якава Кісяля. Расказаў, адкуль прыбыў, як. Яго жонка схадзіла, паклікала майго дзядзьку, брата маці Пятра Куляша. Падрабязна расказаў пра сябе, пра сваё заданыне. Разам схадзілі, выкапалі парапут. Сустракаўся з некаторымі аднавіскоўцамі, сваякамі. Гаварылі пра жыццё ў калгасе, бясконцыя пазыкі, падаткі. Я расказваў пра сваю місію, гаварыў, што закінуты амэрыканцамі з-за мяжы, даводзіў, што ўрад БНР, калі прыйдзе, памяняе камуністычныя парадкі.

С у д: Хто хаваў Вас ад органаў Савецкай улады да таго часу, як перайшлі ў лес?

Я н к а: Я жыў у сваякоў і іх знаёмых. У свайго дзядзькі Уладзімера Крэні, у Зінаіды Стажевіч у Горадні, у Анастасіі Скабей і ў сям'і яе зяця, у цёткі Кацярыны Кулеш і Івана Пехура ў

вёсцы Пярыслава Мёрскага раёну... Прытулак у родным краі знайсыці няцяжка.

С у д: Чаму Вы не сказалі, што амаль паўгода хаваліся ў вёсцы Пузава ў Пятра Самала і яго дачкі Соф'і. Які ўдзел бралі яны ў ажыцьцяўленні Вашых акцыяў?

Я н к а: У сям'і Пятра Самала, далёкага сваяка, апрач дачкі нікога не было. Я жыў у іх хляве на гарышчы, на сене. Хлеў стаяў мэтрах у дзесяці ад хаты. Унізе гаспадары трymалі карову

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
MENSUEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

-Paris-

Год. выд. IV Сакавік-Красавік-1951 №22

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
TRIMESTRIEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

-Paris-

Год. выд. VІI Студзень-Люты-Сакавік №26

Чорны на зідачы, чорны заніжок,
Белы на сіні, білы на піні.
З біліх панчак, з біліх блюзак,
Белыя бялікі, белыя, белыя.
Білікі

зы цялятамі, авечак, кабанчыка. Але павінен сказаць, што дачка была супраць таго, каб я жыў у іх, і ня раз гаварыла гэта бацьку. Ніякай дапамогі, апрач прытулку і харчаваньня, ні бацька, ні дачка мне не аказвалі. Яны ды яшчэ дзядзька Пётра Кулеш былі адзінія, хто падымаліся да мяне на гарышчу. Пётра Самаль быў вельмі стары, глухі, я нічога ня мог яму даручыць, калі б і хацеў.

С у д: Да съедчай справы падышты дакумэнт аб пераводзе арыштаванай Соф'і Самаль з ізалятара КГБ у шпіталь гарадзкой турмы ў сувязі з цяжарнасцю і маючымі адбыцца родамі. Вы нешта хацелі сказаць, падсудны?

Я н к а: Я... Не. Зазнachu яшчэ раз, што Соф'я пярэчыла, каб я жыў у іх, але не магла пайсці супраць бацькі.

С у д: Як, калі і дзе Вы праводзілі кансьпіратыўную работу сярод насельніцтва і шпіёнскія акцыі?

Я н к а: Я сустракаўся і гаварыў зь людзьмі і заўсёды рассказаў, што я, адкуль, зь якімі паўнамоцтвамі. Многім паказваў пасьведчанье сябры Рады БНР. Двойчы ездзіў у Вільню, Горадню. Усе, з кім я гаварыў, пасля таго, як даведваліся пра мэты майго прыезду, ахвотна дапамагалі, давалі прытулак, здабывалі неабходную інфармацыю.

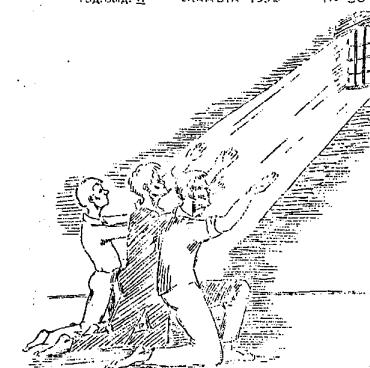
С у д: У выніку гэтых паездак Вы пасыпалі за мяжу справа-здачы аб наяўнасці там савецкіх войскаў, аб вайсковым аэрад-

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
TRIMESTRIEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

-Paris-

Год. выд. VIІІ Сакавік-1953 №30

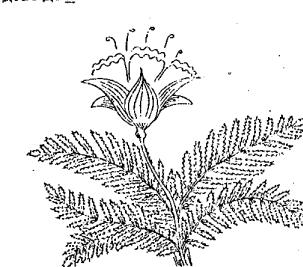

МОЛАДЗЬ

Часопіс беларускага маладзі ў Францыі
TRIMESTRIEL DE LA JEUNESSE BIÉLORUSSIENNE EN FRANCE

-Paris-

Год. выд. VIIІІ Сэрвень-1953 №31

На югальле на сольное
Ры, лятуши, залеле тое
Што ў нас папараць даверна
Тыкасольвоні більш здесніца.
Х. Кулак

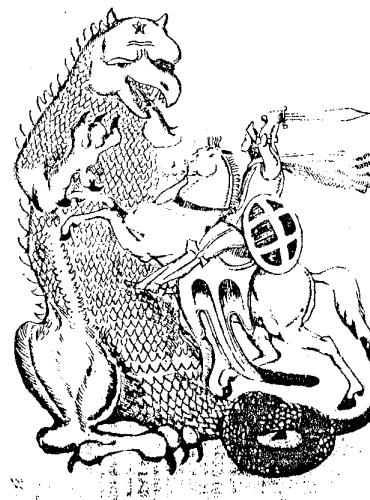
роме. Як Вы пісалі свае шпіёнскія даніясеньні?

Я н к а: Кроўю. Пракалваў палец, у некалькі кропель крываі дадаваў вады, затым завостранай палачкай пісаў тэкст. Потым сушиў на сонцы ці на вогнішчы. Тэкст упісваў паміж радкоў звычайнага ліста, і пасылаў на вядомы мне адрес.

С у д: Падсудны Філістовіч, раскажыце, як і зь якой мэтай Вы ўступілі ў сувязь з бандай былых паліцаў, якія хаваліся ў лесе?

Я н к а: Мне расказаў пра людзей, якія хаваліся ў лесе, мой дзядзька адрэзу пасля майго зъяўлення ў Паняцічах. Але першая сустрэча адбылася толькі ў траўні 1952 году. Спачатку ў групе, якая месцілася ў двух кіляметрах ад вёскі Самалі, было чатыры чалавекі: Сяргей Мікуліч, Міхась Петрусеўіч, Антон Петрусеўіч, Андрэй Бялькевіч. У ліпені да нас дадучыліся Іван Будкевіч

і Ўладзімер Шыцкік. Я меркаваў выкарыстаць гэтых людзей дзеля вядзення нацыянальнай агітацыі, падрыхтоўкі сялян да паўстання. Але перш трэба было адукаваць саміх удзельнікаў групы. Барыс Рагуля гаварыў мне перад ад'ездам, што ідэальна будзе, калі да яго прыезду ў Беларусь я не зраблю ніводнага стрэлу. Ніводнага тэракту я ня зъдзейсьніў, не дазваляў гэта рабіць і ўдзельнікам ляснога падполья, якія да майго прыходу ў лес зъдзейсьнілі не адзін такі акт.

Ілюстрацыі з часопіса "Моладзь".

С у д: Раскажыце пра Вашу спробу стварыць так званыя нацыянальна-вызваленчыя ўзброенныя сілы.

Я н к а: Каб упрадакаваць нашы дзеяніні, я вырашыў прывесці ўдзельнікаў групы да прысягі. Сам склаў яе тэкст: "Я, грамадзянін Беларускай Народнай Рэспублікі, уступаючы ў шэрагі беларускіх нацыянальна-вызвольных сілаў, перад Богам, Бацькаўшчынай і Беларускім Народам урачыста прысягаю быць верным съветлай ідэі пастановы 25 сакавіка 1918 году і БНР і аддаць усе свае сілы для іх ажыццяўлення. Присягаю безаговорочна выконваць усе загады Прэзыдэнта Рады і ўраду БНР і сваіх камандзіраў, скіраваныя на карысць нацыянальна-вызвольнай справы. Абяцаю съята берагчы дзяржаўную, ваеннную тайну, захоўваць непатаптаную чысьціню бел-чырвона-белага сцягу БНР.

За парушэнне маёй урачыстай прысягі абавязуюся прыняць са-мую суроўную кару".

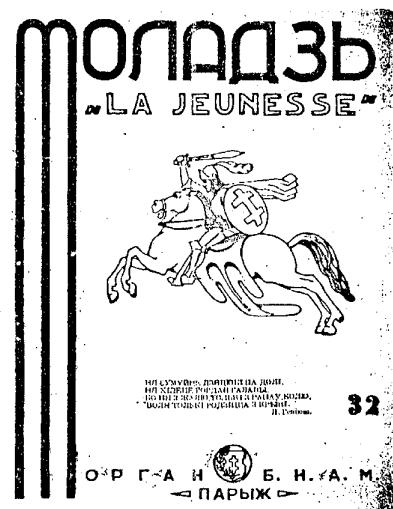
С у д: Раскажыце пра налёт Вашага войска на друкарню МТС у мястэчку Вязынь.

Я н к а: Нам патрабаваліся друкарскія прылады і шрыфты, каб выпускаць сваю газету, друкаваць адозвы. Маючы ўласны выдавецкі досьвед, я ўзяў толькі саме неабходнае: касы з шрыфтамі, наборныя планкі, друкарскую фарбу і некалькі рулёнаў газэтнай паперы. Аbstалаваньне разъмісьцілі ў нашым другім лягеры, ва ўрочышчы Руда, у двух кіляметрах ад вёскі Кутляны. Пасыпелі набраць і аддрукаваць газету "Жыве Беларусь", а таксама ўлётку. Частку друкаванай прадукцыі пасыпелі распаўсюдзіць.

С у д: Падсудны Філістовіч, Вы нічога не сказаў пра бандыцкі напад і абраставаньне двух савецкіх службоўцаў — фінагентаў, у якіх Вы забралі 6000 рублёў.

Я н к а: У канцы чэрвеня ў мяне скончыліся гроши, якія мне далі амэрыканцы. З самага пачатку я пастанавіў нічога ня браць у людзей задарма і плаціў за ўсе прадукты, якія атрымлівалі ад насельніцтва. Калі гроши скончыліся, было вырашана ўзяць іх у савецкай улады. У фінагентаў мы забралі толькі казённыя гроши.

С у д: Ці ведалі Вы, што замах на дзяржаўную сацыялістычную маёмасць зъяўляеца асабліва цынічным відам пасягальніцтва і караеца аж да расстрэлу? Зрешты, гэта ўжо ня мае значэння. Колькі вяровачка ня ўецица, канец адзін. Зачытаем вытрымкі з акту МГБ, складзенага 5 верасьня 1952 году ў вёсцы Самалі Ільянскага раёну Маладачанскай вобласці. "... У ноц з 4 на 5 верасьня была праведзеная апэрацыя ў ліквідацыі ўзброенай бандыцкай групы пад кірауніцтвам амэрыканскага шпіёна Філістовіча Івана Андрэевіча. Напачатку апэрацыі ў 23 гадзіны 4 верасьня ў лесе на заход ад вёскі Седзіца быў захопле-

ны Бялькевіч Андрэй Іронавіч, 1920 году нараджэнья, які спрабаваў аказаць узброены супраціў. Канфіскаваны бэльгійскі карабін, 15 баявых патронаў. Пры падыходзе да бандыцкага лягеру ў лясным масыве на паўночны захад ад вёскі Самалі быў заўважаны бандыт Петрусеўіч Міхал Кірылавіч, якога пры аказаньні супраціву апэраторуна-ваенізаваная група зынішчыла, пасъля чаго разъмісяцілася ў засадзе".

Я н к а: Я ў гэтую ноч разам з Антонам Петрусеўічам і Іванам Будкевічам быў у вёсцы Пузава, у свайго дзядзькі Пятра Самала, у якога жыў першыя паўгоды пасъля вяртання ў Беларусь. Яго дачка, Соф'я, дала нам з сабой хлеб, масла, сыр, яечкі, насыпала съліваў. Тады апошні раз я бачыў Соф'ю... Мы выйшли з хаты на досьвітку і калі падыходзілі да лягеру, сонца яшчэ ня ўстала. Было ціха-циха...

С у д: Суду вядома, што гэтую акалічнасць, падсудны Філістовіч, Вы выкарысталі ў спробе пазыбегнуць адказнасці пе-рад савецкім законам. Працягваем азнаямленыне з актам МГБ: "У 6 гадзін 5 хвілін 5 верасьня 1952 году засада прыняла меры да захопу вяртаўшыхся бандытаў. Апошнія, аказаўшы ўзброены супраціў, спрабавалі ўцячы. Былі забітыя: Петрусеўіч Антон Захаравіч, 1908 году нараджэнья; Будкевіч Іван Данилавіч, 1916 году нараджэнья. Кіраўніку бандыцкай групы шпіёну Філістовічу Івану Андрэевічу ўдалося ўцячы".

Я н к а: Амаль пяць дзён, ці дакладней, начэй, ішоў на Захад, думаў перайсці мяжу з Польшчай недалёка ад Горадні. Усюды былі вайсковыя часткі, міліцыя, мясцовыя жыхары не маглі выбрацца ў суседнюю вёску. Садаты пад камандай афіцэраў прачэсвалі лес, пускалі сабак. Начамі былі раннія замарозкі. Есці не было чаго. У верасьні адна ягада, ды й тая горкая рабіна. Як некалі ў дзяцінстве, глядзеў, як аддяталі ў вырай птушкі: быццам цёмныя хмары, чародкамі праляталі берасцянкі, цягнуліся касяком гусі ды качкі, касым шнуром рэзалі паветра лебедзі... Мой вырай быў тут.

Дзень перад апошнім пераходам папрасіўся адпачыць у вяскоўца-гаспадара. Начаваў у хлеўчыку, перагледзеў свае дакумэнты. Амаль усе парваў. Аддаў гаспадару аўтамат у прамасъленай паперы, каб той захаваў. Адарваў і выкінуў ампулу з цыяністым каліем, якую далі ў Мюнхене на скрайні выпадак. На пяты дзень, калі съязмнела, мусіў хоць крыху адпачыць і паесці. На беразе невялікай рэчкі стаяла вёска Ярмолічы. Пастукаў у крайнюю хату.

Раней людзі ня раз дапамагалі і давалі прытулак, ніхто ня выдаў на працягу году... Гаспадар пусьціў у хату. Паставілі на стол вячэру, налілі гарбаты. Глынуў і раптам усё наплыло перад вачыма і праваліўся ў цемру...

С у д: Савецкі патрыёт, жыхар вёскі Ярмолічы, які даўно супрацоўнічаў з органамі бясьпекі і дапамагаў абяспечваць ворагаў, змог паведаміць органам пра амэрыканскага шпіёна. Яму было перададзена моцнадзейнае снатворнае, якім і была ўсыплена польнасць клясавага ворага. Зачытаем вытрымку з акту затрымання: "9 верасьня 1952 году ў 23 гадзіны 30 хвілін групай управы МГБ Маладачанскай вобласці ў колькасці 13 чалавек быў захоплены агент замежнай разьведкі Філістовіч Іван Андрэевіч. Пры вобыску канфіскавана: Пісталет замежнай маркі калібра 6,55 мм з абоймай і 9 патронамі; Пасьведчаныне нумар 147/51 ад 11 сакавіка 1951 году на імя Філістовіча Янкі, выдаўненае Радай БНР і падпісаное прэзыдэнтам Рады Міколам Абрамчыкам; фатакартка з надпісам "Дарагому Януку на ўспамін. М. Абрамчык. 11.03.1951 г. Парыж"; фатакартка з надпісам на адвароце "На памяць Філістовічу ад Кушала. 20.01.1949 г. Віндыш-бэргердорф"; Фотапартрэт з надпісам "Папа Пій XII" і малітвай на абароце; два каляровыя здымкі рэлігійнага характару".

Я н к а: У схованцы ў лягеры застаўся малітоўнік, выдаўнены ў Рыме ў 1946 годзе, паштоўкі са съцягам і гербам БНР, нумары газэты "Беларускія навіны" за сакавік-красавік 1946 году, тры выпускі газэты "Бацькаўшчына", кнігі Тараса Шаўчэнкі: "Каўказ", "Сон", "Кацярына", "Наймічка". "Як умру, то поховайте мене на могилі серед степу широкога..."

С у д: Суд тлумачыць, грамадзянін Філістовіч, што ў савецкім судаадпраўленні так званае апошніе жаданыне адсутнічае як перажытак буржуазнага гуманізму. Вернімся да Вашага арышту. Вы не назвалі іншыя рэчавыя доказы, схаваныя ў лесе.

Я н к а: У лягеры заставаліся дэтэктарны прыёмнік "Камсамолец", навушнікі, бінокаль з восьміразовым павелічэннем, сапёрная рыдлёўка, розная вонратка, коўдра, рэчавы мех, чаравікі з гетрамі, сетка ад камароў, парапутны шоўк...

С у д: Пералічыце іншыя рэчы з арсэнalu для вядзення варожай нацыяналістычнай і дывэрсійнай дзеяніасці, якія Вы захоўвалі ў лягеры.

Я н к а: Друкарскі набор адозвы "Жыве Беларусь" і частка накладу, які не пасыпелі раздаць, друкарскія прылады, папера,

фарба. Тапаграфічна і этнографічна мапы Беларусі, нажніцы для рэзкі дроту, пару соцень пісталетных патронаў, мэдыкамэнты: шпрыц Люіра, голкі, пінцэт, ёд, 9 цюбікаў морфію, плястыры, вата, жгут, бінт.

С у д: Бандытам яны ўжо не спатрэбяцца: чэкісты па ворагах б'юць бяз промаху. Зачытаем акт апазнаньня, складзены 6 верасня 1952 году ў Маладэчне. "Арыштаваны Бялькевіч, уважліва аглядзеўшы трупы, якія былі занумараваныя пад нумарамі два і тры, заявіў, што ў абодвух трупах ён пазнаў удзельнікаў бандыцкай групы: у трупе нумар два, які ляжыць на сьпіне зьлева, ён пазнаў бандыта Будкевіча Івана Данілавіча, народжанага ў вёсцы Петрашова, які служыў у пэрыяд німецка-фашистскай акупацыі старастам Петрашоўскай грамады і хаваўся ад органаў Савецкай улады з 1944 году, і ў трупе нумар трох, які ляжыць таксама на сьпіне справа — Петрусеўчы Антона Захаравіча, народжанага ў вёсцы Буйсьлі, які служыў у карных органах акупантату і хаваўся ад органаў Савецкай улады з мая 1949 году. Апазнаньне праводзілася ад 14 да 14.30".

Я н к а: У ноч, калі мяне праз здраду арыштавалі соннага, споўнілася роўна год, як я апусьціўся на родную зямлю. Пад узмоцненым канвоем адвезылі ў Менск, у турму КГБ, так званую амэрыканку, дзе памясыцілі ў адзіночную камэрку. І адразу началіся допыты: у першую ноч допыт цягнуўся зь дзвеяці вечара да дзвеяці раніцы. Вярнуўся ў камеру — спаць днём забаронена. У чатыры гадзіны папалудні зноў на допыт да паловы восьмай. Толькі заснуў — апоўначы зноў да съледчага, дзе прабыў да паловы шостай раніцы. Наступную ноч таксама ўсю, зь дзвеяці вечара да дзвеяці раніцы, правёў на допыце. Потым допыт днём і зноў уся наступная ноч ў кабінэце съледчага, і так кожны дзень і кожную ноч. Толькі за першы месяц я правёў на допытах больш за дзвеесць гадзін.

С у д: Падсудны Філістовіч, з 28 студзеня па 6 лютага 1953 году Вам была дадзена магчымасць азнаёміцца з матэрыяламі съледчай справы ў 24 тамах. Ці маеце дапаўненыні і хадайніцтвы?

Я н к а: Дадаць нічога не могу. Хадайніцтваў у справе — ня маю.

С у д: Падсудны Філістовіч, трывбунал лічыць дастатковымі Вашыя паказаныні на дадзеным этапе. Переходзім да апітаньня съведкі Трапша. Съведка, паведамце сваё імя, месца і год нараджэння, пасаду, займаную на момант знаёмства з грамадзянінам Філістовічам.

Т рагіш: Трапш Рыгор Міхайлавіч, нарадзіўся ў 1917 годзе ў сяле Ацы Гадаўскага раёну Абхазіі. У органах дзяржбяспекі служыў з 1937 году. Пасьля заканчэння вышэйшай съледчай школы МГБ СССР быў накіраваны ў Менск. Зьяўляўся намеснікам начальніка 2-га аддзела съледчай часткі Міністэрства дзяржбяспекі БССР і з 10 верасня 1952 году па 17 студзеня 1953-га вёў справу Філістовіча Івана Андрэевіча ў якасці съледчага. Падпалкоўнік дзяржбяспекі ў адстаўцы.

С у д: Таварыш Трапш, у кнізе вядомага пісьменніка Макара Паслядовіча "Па воўчых съцежках", напісанай "па расказу палкоўніка дзяржбяспекі Каленіка" — гэта хіба Ваш псеўданім, ярка паказаны герайм беларускіх чэкістаў, якія, рызыкуючы жыцьцём, праніклі ў банду Філістовіча, арыштавалі яго і такім чынам выратавалі дзясяткі тысячаў людзей ад дывэрсійных ак-

ДЗЯРЖАУНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БССР
Рэдакцыя ёзyczнай і юнацкай літаратуры
МІНСК 1955

* Словы падпалкоўніка КГБ у адстаўцы Р. Трапша запісаныя аўтарам падчас інтэрв'ю ў Менску ў 1993 годзе.

цыяў. Аднак, зь вядомых прычынаў, аўтар ня мог тады раскрыць усе дэталі апэрацыі. Раскажыце, калі ласка, як гэта адбывалася.

Т р а п ш: Кніжку Пасьлядовіча я бачыў — поўная лухта. Аўтар ніколі са мной не сустракаўся... І ўвогуле, на сълед Філістовіча выйшлі ня ў Менску, а ў Москве. Да сораму беларускіх чэкістаў, ён цэлы год жыў у падпольі. Працаўаў. У Москве, пад час пэрлюстрацыі пошты, выклікалі падазрэнне лісты за мяжу, напісаныя дзіцячым почыркам. Паводле зъвесткі вызначылі, што аўтар недзе тут, у Беларусі, далі агэратыўку. Тады ўжо пачала працаўаць Маладачанская ўправа дзяржбяспекі, а потым Менск падключыўся.

С у д: У якім стане паслья затрымання і зъмяшчэння ў ізалятар МГБ знаходзіўся Філістовіч?

Т р а п ш: Вельмі дрэнным, бо яго затрымалі з дапамогай снатворнага. Ён шмат перажыў за той час, калі ішоў да мяжы, а яго па пятах перасылаў. Ён адарваў і выкінуў ампулу з атрутай, каб не спакусіцца і не прыпяць. Баяўся, што ў крызысы момант не ўтрымаецца і пакончыцца з сабой. Думаў да канца супраціўляцца. Я павінен сказаць, што ён вельмі цікавы чалавек, валаўы хлопец, і, нягледзячы на яго становішча перада мной, ён быў мне сымпатычны як чалавек.

Першыя трывожныя дні запар я быў у дурацкім стане: выклікаў яго на допыт, гадзінамі глядзелі адзін на аднаго, і ён не адмыкаў нават губы, не казаў нічога, сядзеў — і ўсё. Задавай яму якія заўгодна пытанні, і нічога. Нават зъвесткі пра сябе не хадзеў паведаміць. І толькі на трэці ці чацверты дзень ён адкрыў рот са словамі: "Што глядзіце, стралайце, стралайце!"

С у д: Вы вялі съледства амаль пяць месяцаў, хоць законам прадугледжаны тэрмін у два месяцы. Ці былі ўжытыя ўсе сродкі, каб паскорыць прызнаныне падсуднага Філістовіча?

Т р а п ш: Спэцмэтадаў да Філістовіча мы не прымянялі. Зь ім працеваала абмежаванае кола людзей. Яго прозывіща ня ведала нават ахова, якая дастаўляла арыштаванага з камэрзі да мяне. Я казаў: "прывядзіце нумар адзін, адвядзіце нумар адзін". Спачатку ён не гаварыў увогуле, але потым пачаў гаварыць і гаварыў быццам праўду. Амаль пяць месяцаў допытаў — гэта ня я цягнуў, а Іван Андрэевіч Філістовіч. Ён съведчаныні даваў порцыямі. Затрымка была з-за таго, чым ён займаўся ў Францыі. Допыты праводзіліся ўдзень і ўначы, традыцыя была такая. Дзякую Богу, я жыў праз дарогу. Пайду, некалькі гадзінаў пасплю,

паем і назад. Для съледчых гэта было прыймальна: ніхто не перашкаджаў працаўаць, засяродзіцца, некалькі гадзінаў гаварыць з чалавекам аб справе.

Мой кабінэт быў на 4-тым паверсе, вокны выходзілі на праспект Сталіна. Я яму паказваў, цвердзіў, што ў нас усё ў парадку. Ён аднойчы ўначы з Маладечна ў Менск прыяжджаў, сувязь завязаць, але няўдала. Я яму сказаў: хочаце, пакажу Вам наглядна, праедзем па горадзе? Зь вялікім цяжкасцю, але начальніства я ўгаварыў. У закрытай машыне сеў зь ім побач, ззаду. Вазілі яго на трактары, на аўтазавод.

С у д: На якой мове вёўся допыт?

Т р а п ш: На расейскай. Ён гаварыў па-расейску, толькі часам падкідаў слоўцы характэрныя. Адзін эпізод быў трагікамічны. Яму прад'явілі расшыфраваныя лісты, якія ён пасылаў. У адным зь іх быў такі тэкст: "У горадзе в.ш. войскаў, бачыў сам". Мы доўга расшыфроўвалі, што ж гэта такое, што гэта за горад такі "В.Ш.". Не маглі знайсці такі горад. Потым я шмат разоў яго допытваў і кожны раз вяртаўся да ліста, а ён рабіў выгляд, што не разумее, абы чым яго пытаюць. Нарэшце ён мне сказаў: "Вы каўказец, Вам гэта даравальна, але што, у вас тут ніяма беларусаў, якія б гэта расшыфравалі?" Ён напісаў, калі быў у Горадні, што "у горадзе вельмі шмат войскаў, бачыў сам". Ох, колькі ў нас шуму было з-за гэтага! І ўсур'ёз усыпалі таму-сюму з нашых. А ён пазъдзекваўся, кожны раз съмляўся з нас.

С у д: Вы не памыліся, калі казалі, што на Вас Філістовіч зрабіў добрае ўражанье?

Т р а п ш: Так, інтэлігентны, съцілы, харошы хлопец. Але фанатык. Фанатызм у дачыненіні да сваёй мовы, культуры, літаратуры. Мы тут не пасыпвалі книгі яму даваць, ён іх праста праглынаў. У дачыненіні да насельніцтва не зрабіў нічога такога, наадварот, шкадаваў. Ён увесе час казаў "стогнуць", "мучыцца і стогнуць". Ён умела працаўаць, прыручыў гэтых звяроў, паліцэйскіх, у якіх рукі часаліся ўвесе час забіць каго-небудзь, абрабаваць, нават калі ён быў зь імі. Філістовіч іх пад дулам аўтамата стрымліваў. Марадзёрства забараніў катэгарычна — бясплатна нічога ня браць. Пакуль у яго былі гроши, сто тысяч, увесе час плаціў: за мяса, за бульбу. А калі скончыліся — высачыў фінагентаў, і то, калі забіраў гроши, пытаўся, дзе іх асабістыя, а дзе казённыя, і ўзяў толькі дзяржаўныя. Адзін з банды раменъ забраў у калгасыніка. Філістовіч пабачыў ужо на

стаянцы, і пад пагрозай, што расстрале, прымусіў аднесці назад і аддаць.

С у д: Разам з падсудным Філістовічам былі арыштаваныя яго саўдзельнікі: Кулеш Пётра Іосіфавіч, Бялькевіч Андрэй Іронавіч, Філістовіч Аляксей, Петрусеўч Іван Кірылавіч, Крэнь Уладзімер Аляксандравіч, Скабей Анастасія Дамінікаўна, Мандрык Цімафеў Сяргеевіч, Чарняўскі Радыён Міхайлавіч, Стажевіч Зінаіда Ілінічна, Пехур Іван Філіпавіч, Шадурскі Фама Данілавіч, Самаль Пётра Андрэевіч, Каляда Іван Фларыёнавіч, Дуровіч Юстын Міронавіч, Буслайскі Лявонці Пятровіч. Іх справы вяліся іншымі съедчымі і ўсе яны панясуць пакаранье па ўсёй строгасці савецкага закону.

На Вашу думку, съедка Трапіш, якога прысуду заслугоўвае падсудны Філістовіч, справу якога Вы вялі ў якасці съедчага?

Т р а п і ш: Гэта была самая буйная справа ў Беларусі, потым на ёй вучыліся пакаленін чэкісташ. Ведаеце, часта праста афарбоўку даюць справам: "агент, разъведчык"... Але каб жывы разъведчык працаўваў на працягу году, так акуратна, і столькі зрабіў — гэта рэдкасць.

Філістовіч ведаў шмат каго з эміграцыі, выпускаў часопіс "Моладзь", і ў нас зявілася думка, не адразу, вядома, што можна выкарыстаць такі багаты матэрый. Вярнуць яго па каналах, па якіх ён прыбыў, а потым звязацца і выкарыстаць яго ў якасці агента. З самім Філістовічам пра гэта гаворкі не было. Спачатку мянне паслалі ў Москву, каб узгадніць вярбоўку ў Міністэрстве дзяржбяспекі. Але, здаецца, якраз арыштавалі Берью і там было не да нашай прапановы. Іван Андрэевіч Філістовіч, натуральна, вораг, — але не махровы. Ён не зрабіў нічога такога, за што можна даць расстрэл.

С у д: Съедка Трапіш, Вы можаце быць свабодным. Падсудны Філістовіч, трывалі лічыць судовае съедзтва адносна Вашай варожай дзеянасці як беларускага буржуазнага нацыяналіста, арганізатора замежнага антысавецкага падпольля, амэрыканскага шпіёна і дывэрсанта, завершаным. Крымінальныя справы Вашых саўдзельнікаў, якія сталі на шляхе зрады Радзіме, вылучаныя ў асобную судовую вытворчасць. Вам дaeцца апошніяе слова.

Я н к а: Я вельмі шчасльів... Мо найшчасльівейшы з усіх людзей, таму што Магутная сіла дала мне ласку сапраўднага каханья да Бацькаўшчыны.

Я так мала жыў... І сёньня складаю падзяку Ўсявышняму, што

ён мне не дазволіў блукаць у раздарожжы, дарма губляючы дарагі час, але з ранніх гадоў скіраваў на сапраўдную дарогу. Пакуль б'еца маё сэрца і ў маіх жылах пераліваецца крывіцкая кроў — дагэтуль ня згасце ў мяне сапраўдане каханье да Бацькаўшчыны, а празь яго — безаглядная і бязъмежная адданасць нашай справе.

Ня з жалю, ранаў і болю — воля родзіцца толькі з крыві. Гэта наш крыж, і мы мусім данесці яго да канца, таму што назад, калі б і хацеў вярнуцца — дарогі няма.

І цяпер я не жадаю нічога, як толькі быць найбольыш карысным Маці-краіне, гэтага толькі я прашу ў Бога. Калі Ўсемагутны патрабуе на адкупленыне Бацькаўшчыны найвялікшай і найдаражэйшай ахвяры ў жыцці чалавека — жыцця бацькоў, і на гэта паняволі мусіў бы згадзіцца. Я б не наракаў, а цешыўся тым, што гэта за адкупленыне волі братам, гэта найвялікшая ахвяра, якую Ўсемагутны ня можа абмінуць без узнагароды, таму што Сын Яго даў прыклад ахвяры за братоў. Але, я думаю, гэта няпраўда, праста ня веру — няўжо ж гэтых горкіх съёзіў і той нашай крыві яшчэ мала, каб нашаму гору прыйшоў канец?! Не! Горкія съёзы і кроў, якія безустаныня цяклі і цякуць з нашага Народу, перапоўнілі нашы рэкі, і сёньня патрэбны адзін павеў ветру, каб гэтая кроў, гора і съёзы выліліся зь берагоў, топячы па дарозе ўсё тое, што прычынялася да гора Беларускага Народу. Гэта станеца немінуча, іначай і быць ня можа!

Кожны народ перажывае свае хвіліны жыцця, як радасныя, гэтак і цяжкія. Гісторыя асуздзіла нас на цярпеньне, паняволенне, амаль што асыміляцыю і съмерць. Ужо нашы ворагі цешыліся, думалі — задушылі душу Беларуса, і цэла належыць ім. Але ж яны памыліся. Пад попелам гараша вугалькі, іх радзымухае вецер, і яны запаляць штучны дом, пабудаваны ворагам замест сапраўднага. Жывы чалавек ня хоча, каб яго закапалі ў зямлю. Гэтае ж саме станеца з нашай Бацькаўшчынай. Няма такой сілы, якая б змагла затрымаць гэтае жыццё. І масавае біялягічнае вынішчэнне нябачным дагэтуль способам ня ў сілах будзе стрымаць жыццё Беларускага Народу. Як пісаў наш паэт: "У віхры дзікім не загінеш, чарнобылем не зарасцьцеш..."

Калі жыццё лёгкае — тады яно нецікаве, а чым больш небяспечнае і цяжкое — тым больш заўзята перамагаецца. І няма сумлеву, што перажыўшы гэтая цяжкія хвіліны незадоўта і наша Бацькаўшчына будзе Ўсемагутным узнагароджаная.

Кастусь Каліноўскі быў далей ад той мэты, за якую загінуў на шыбеніцы, чым мы, але гэта ня значыць, што яго праца была дарэмная. Наадварот — ён застанецца съвятым у памяці беларусаў, яго думкі і дзеянні паказалі нам дарогу, якой мы павінны ісьці.

Я бязьмерна рады, што сваім жыцьцём змагу ўцемэнтаваць некалькі загартаваных цаглін у вялікі дом Беларускай сям'і. І як сыш гэтай сям'і, я ня толькі жадаю аддаць сваё жыцьцё за яе таму, што забавязаны, а таму што гэта зьяўляецца мaim ідэалам, імкненнем і мэтай жыцьця. Аддаць сваё жыцьцё, каб жыла Бацькаўшчына, ёсць найбольшаяе чалавечаче, і тым больш маё, шчасце...

Жыве Беларусь!

Эпілог

Янка Філістовіч быў прысуджаны ваенным трывналам Беларускай вайсковай акругі да сьмяротнага пакарання праз расстрэл. Тыя, хто дапамагаў яму і ня выдаў яго ў апошні год жыцьця ў Беларусі, атрымалі розныя тэрміны зняволення. Іх лёсы, як і лёс народжанага ў турме дзіцяці Софіі, вымагаюць далейших росшукаў. Чалавек, які прадаў Філістовіча КГБ і атруціў яго снатворным, атрымаў падзяку і кіраунічую пасаду. Член Саюзу Пісьменнікаў БССР Макар Пасьлядовіч атрымаў два ганаары за замоўленую КГБ аповесць "Па воўчых сцежках" — ад газеты "Звязда" і ад Дзяржвыдавецтва.

Съледчы КГБ Рыгор Трапіш, які вёў справу Філістовіча і не хаваў сваёй прыязнасці да яго, амаль адразу пасля яе завяршэння быў адпраўлены на заўчастную пэнсію. Старонкі съледчай справы Янкі Філістовіча перагортвалі беларускія чэкісты на сваіх занятках, а таксама адкрывалі яе ў 1971 і 77-м гадах у сувязі з так званымі сыгналамі грамадзян, інчай, даносамі на былых Янкавых памочнікаў, якія пасля адбыцьця лягернага зняволення вярнуліся ў Беларусь.

У розных кутках съвету сёньня жывуць сябры Янкі Філістовіча, яго знаёмыя па эміграцыі, якія разам зь ім гуртавалі беларускую моладзь у Францыі, вучыліся ў Бэльгіі, удзельнічалі ў падрыхтоўцы яго вяртання на Бацькаўшчыну.

На 72 чалавек зь іх ліку ў 1953 годзе Міністэрствам дзяржбяспекі была заведзеная крымінальная справа, але, як адзначана ў тым дакумэнце: "Улічваючы, што гэтыя асобы знаходзяцца за мяжой і прыцягнуць іх да крымінальнай адказнасці не ўяўляеца магчымым", съледчыя матэрыялы былі вылучаны ў асобную вытворчасць і накіраваны ў апэратыўную ўправу МГБ БССР. Дастань раскіданых па съвеце беларускіх выгнанынікаў

КГБ ня мог, таму абыходзіліся прапагандысцкімі кампаніямі кшталту кнігі Макара Пасьлядовіча "Па воўчых съцежках" і пасквіляў іншых давераных літаратараў. Сярод 72 удзельнікаў "замежных антысавецкіх беларускіх нацыяналістычных арганізацый", якія згаданыя ў пастанове съледчага МГБ, значацца прозвішчы Аляксандра Лашука, Міхася Наўмовіча, Янкі Запрудніка, Барыса Рагулі...

Аляксандар Лашук

У аснову п'есы пакладзеныя допісы Янкі Філістовіча Аляксандру Лашуку, які жыў у Лёндане. Вось яго ўспамін пра Янку спэцыяльна для гэтай кнігі:

"Я запазнаў Янку Філістовіча пасля таго, як яго сям'я са сваёй вёскі пераехала ў мястэчка Ільля. Гэта было пад канец лета ў 1942 годзе. Ён быў тады юнак, якіх можа 16-17 гадоў. Яго праўнікі час затруднілі ў малачарні, паколькі гэта быў узрост, калі немцы якраз забіралі моладзь на вывоз у Нямеччыну. Ён быў разъвіты, але і ўпарты, так як усе юнакі ў гэтым узросце.

Страціў я зь ім контакт, калі ён выехаў з Ільлі ў Вялейку. Адшукаў яго фактычна ўжо па вайне, дзякуючы съвятой памяці інжынэру Рыдлеўскаму, які быў у 1946 годзе ў Рыме, дзе я быў прыдзелены пры польскім войску. Разгаварыліся, ён спытаўся, адкуль я, кажа: а, з Ільлі тут у нас у Парыжы ёсьць Філістовіч Янка. Пачалася перапіска, а асабіста я зь ім спаткаўся ў 1948 годзе ў Парыжы, калі наша дэлегацыя беларусаў з Англіі прыехала на з'езд САБЭ — Сусветнага Аб'яднання Беларускай Эміграцыі. Я нейкі час яшчэ заставаўся ў Парыжы, і начаваў там, дзе ён знаходзіўся з Наўмовічам.

Па павароце ў Англію працягвалася перапіска. Калі мне стала вядома, што ён мае намер быць скінутым у Беларусь, я яму адраджаў, бо ніякіх вялікіх рэзультатаў гэта ня дасыць, бо німа сілы з нашага боку. Але ён пісаў, што гэтай ідэі не закіне. У міжчасе я таксама кантактаваўся з прэзыдэнтам Рады БНР Міколам Абрамчыкам, і ён таксама адмаўляў Янку, каб ён не рызыкаваў ехаць.

Пазней ад яго сваякоў мне стала вядома, што ён казаў сваёй сястры Веры, калі зь ёй спатыкаўся: "Прэзыдэнт Абрамчык меў

рацыю, калі гаварыў, каб я не згаджаўся на скідку ў Беларусь. Але гэта ўжо сталася і я цяпер мушу гэтую місію да канца выконваць".

Цяжка ацаніць усё гэта. Гераізм яго быў вялікі. Але тое, што ён плянаваў зрабіць, зрабіць было немагчыма. Але ён быў упарты, і калі пастанаўляў нешта, дык імкнуўся выканаць. Шкада, але нічога ня вернеш. Я ўважаю, што калі б ён заставаўся на Захадзе, мог прынесці большую карысць на эміграцыі для беларускай справы, чымся яго ўчынак там. Кожны з нас можа па-свойму ацэніваць гэту справу. Хай яго на tym съвеце судзяць. І кожны хай цэніць яго як патрыёта".

Міхась Наўмовіч

Найбліжэйшым сябрам называў Янка Філістовіч свайго раўнолетка Міхася Наўмовіча, разам зь якім ён выдаваў часопіс "Моладзь" і закладаў Беларускую Незалежніцкую Арганізацыю Моладзі ў Францыі. Пасьля вяртання Янкі ў Беларусь гэтую арганізацыю ўзначаліў ягоны сябра. Цяпер мастак Міхась Наўмовіч жыве ў горадзе Віленін недалёка ад Парыжу. Вось урывак з ягоных успамінаў пра Янку:

"Я запазнаў Янку Філістовіча ў 1947 годзе ў беларускім памешканні на вуліцы Гравіер, калі я вярнуўся ў Францыю пасля маёй дэмабілізацыі з саюзныцкіх войскаў у Італіі. Калі Янка даведаўся, што я ня меў дзе жыць, ён запрапанаваў, каб я часова спыніўся ў яго, у старэнькім гатэлі ў прадмесці Парыжу. Пасьля я знайшоў асабістую кватэру і мы разышліся, але часта спатыкаліся або на зборках беларускіх, альбо ў касцёле на службах, адпраўляных айцом Львом Гарошкам, а часам і пры спорце.

Мы зноў зядналіся ў адным студэнцкім інтэрнаце на вуліцы Парк Шэвірон Сэёр, каля Вэрсалю. Я жыў у адным пакоі зь Янкам, і тут ён закладаў БНАМ, Беларускую Незалежніцкую Арганізацыю Моладзі, і часопіс "Моладзь". Супольна мы выдалі дзесятак нумараў перад ягоным выездам на студні ў Бэлыгію, у Лювэн. Я працягваў выданыне "Моладзі" яшчэ некалькі гадоў.

Ад часу выезду Янкі ў Лювэн я страціў зь ім усе контакты. Пра ягоны лёс я даведаўся толькі калі бальшавікі знайшлі мой адрес і прыслаі мне кніжку Пасльядовіча "Па воўчых съцежках". Пра съмерць Янкі, яго расстрэл бандытамі НКВД я даведаўся толькі ў 1992 годзе, праз сорак гадоў..."

За што памёр мой дарагі Янка? За тое толькі, што бязъмежна, усім сэрцам, усёй сваёй душой любіў сваю дарагую, незаменную

Беларусь і беларускі народ. Ён таксама прычыніўся да таго, што Беларусь ёсьць незалежная. Калі я ў мінулым годзе меў радасыць, шчасыце вярнуцца ў Беларусь пасьля 49 гадоў разлукі і хадзіць зноў па съцежках маёй маладосыці ў Наваградку, Менску, на Нарачы, дык якая б у мяне была радасыць, каб са мной быў мой сябра, прыяцель і супрацоўнік, мой дарагі Янка!

Яго няма, бо на 28 годзе жыцьця загінуў ад кулі, якую не заслугоўваў, бо нікому ніколі ў сваім жыцьці не зрабіў ніякое шкоды. Невядома нават, дзе ягоная магіла.

Дарагі Янка, калі твая душа там, далёка, з-пад зорак, бачыць тваю дарагую Беларусь, дык можа і цяпер будзеш ёй дапамагаць, каб яна вярнулася да сапраўднага шчасльівага жыцьця, калі будзе кіраваная сваімі моцнымі адданымі беларускімі патрыётамі. Беларусь заслугоўвае на тое, каб была найпрыгажэйшай краінай Эўропы і съвету, бо ў ёй жыве такі прыгожы народ. Як ты, Янка, заўсёды пісаў у сваіх лістах, — Жыве Беларусь!"

Янка Запруднік

Пасьля вайны ў Бэльгіі, у каталіцкім універсітэце Лювэні вучылася ладная беларуская грамада. Сёньня многія былія люўянцы памятаюць Янку Філістовіча, хоць яго побыт там быў нядоўгім. У іх ліку — доктар Янка Запруднік, былы шматгадовы супрацоўнік Беларускай службы Радыё Свабода, цяпер — ад'юнкт-прафэсар Калюмбійскага ўніверсітэту ў Нью-ёрку.

"Мы ўдзевяцёх прыехалі з Ангельшчыны ў Лювэн увесну 1950 году, і неўзабаве прыехаў Янка Філістовіч з Парыжу. Агульнае ўражаныне ад яго засталося маладога, прыстойнага, засяроджанага чалавека, нешматслоўнага. У мяне пасьля яго застаўся сыштак, у якім ён запісваў курс гісторыі. Я быў на гістарычным факультэце, і ён гісторыяй цікавіўся. Пасьля кароткага знаёства ён мне пакінуў гэты сыштак, датаваны 3 студзеня 1947 году.

Вэрсія мінуўшчыны Беларусі, запісаная ім — нацыянальна-дзяржаўніцкая. У каго ён слухаў гэты курс — цяжка сказаць, вेрагодна, у Міколы Абрамчыка, старшыні Рады БНР, які сам моцна гісторыяй цікавіўся. Я таксама знаёмы з артыкуламі Янкі Філістовіча ў часопісе "Моладзь". У іх адлюстроўваецца ягоны патрыятызм, інтэнсыўнасць харектару і ідэалізм. Я думаю, гэта асноўны імпульс, які спрычыніўся да таго, што Янка апынуўся на Бацькаўшчыне.

Мы нічога ня ведалі пра ягоныя намеры, ён быў нешматслоўны. Рэтраспэктыўна цяпер бачыцца постаць з моцным харектарам і глыбокім пачуцьцём беларускага патрыятызму, ідэалізму і самаахвярнісці. Шмат свайго перакананьня палітычнага ён чэрпаў з мінуўшчыны, з беларускай гісторыі.

Ягоны ўчынак, бяспрэчна, геройскі. Думаю, ён мусіў ведаць, на што ідзе, тую небяспеку, якая напаткае яго, і ўсё гэта пера-

думаць і быць гатовым. Гэта съведчыць пра сілу харктару. Гэта харктар пакрою Кастуся Каліноўскага. Я думаю, што калі праўда пра Янка Філістовіча, уся драма, трагізм асабістай гісторыі будуць усьвядомленыя, дык ён у вачох наступных пакаленняў значна вырасце і будзе прыкладам таго драматычнага і геройскага змагання, якое вялося..."

Б а р ы с Р а г у л я

Адным з тых, хто непасрэдна вёў справы з Янкам Філістовічам перад яго перакідкай у Беларусь, быў старшыня Беларускага Студэнцкага Саюзу Барыс Рагуля. Цяпер доктар Рагуля жыве і працуе ў Канадзе, у правінцыі Антарыё. Ён выканаўца абавязкаў старшыні Рады Беларускай Народнай Рэспублікі. Успамінае Барыс Рагуля:

"Янку Філістовіча я першы раз спаткаў у 1949-50 гадах у Парыжы. Ен працаваў разам са сьвятой памяці Міколам Абрамчыкам, бытым прэзыдэнтам Рады БНР. Уплыў гэтага чалавека ў патрыятычнай, нацыянальнай падрыхтоўцы пакінуў вялікі сълед на Янку.

Я хацеў яго дастаць на вучобу ў Лювэн, у Бэльгіі, і ён некалькі разоў прыяжджаў, і тады я больш пазнаёміўся зь ім. Ён быў крыху іншы ад усіх студэнтаў. Яго думка адна канцэнтравалася выключна на службе беларускаму народу. Якую б гутарку ні пачыналі, лёгкія тэмы, ён вяртаўся да аднаго. Проста было цяжка паверыць, што можа быць у чалавека такая адданасць, такая любоў да свайго народу, як у яго была.

Ен мне раз сказаў: "Ведаецце, я б ахвотна студыяваў, але мне тут душна. І ў Лювэне, і ў Парыжы, наогул на эміграцыі. Я лічу, што абавязак мой быць там, дзе мой народ церпіць". Тады не было яшчэ ніякіх магчымасцяў выкананць гэтае пажаданне. Але тады я пабачыў, што інчасця на эміграцыі ён ня знойдзе. Ён шукае нейкага іншага выхаду, нейкага спаўненення сваіх ідэалаў.

І вось калі ад спадара Абрамчыка ён даведаўся аб магчымасцях, што можна падрыхтаваць людзей, якія ў выпадку вайны моглі б апыніцца на Бацькаўшчыне, ён адразу заявіў спадару Абрамчыку: "Я чакаць не могу. Дапамажыце мне, каб я адразу пайшоў

на Бацькаўшчыну". Спадар Абрамчык, ведаючы яго патрыятызм, лічыў, што гэта вельмі небяспечна, і прасіў мяне зь ім пагаварыць, каб ён зъмяніў сваю думку.

Я памятаю, яго спаткаў, доўга гутарылі. Я яму кажу: "Янка, гэта роўна самагубству". Тады ён мяне спытаў: "А Кастуся Каліноўскага чын быў роўны самагубству? Каб не было Каліноўскага, не было б 25 Сакавіка. Без ахвяраў народ ня можа здаўыць свабоду і незалежнасць".

Гэтыя слова так глыбока засталіся ў маёй памяці, што калі я пісаў аб ім, мне адразу прыйшла думка: гэта ёсьць малады Кастусь Каліноўскі, які верыць у тое, што зямля прасочаная крывей, дасыць плод свабоды і вольнасці. Хто ведае, каб не Каліноўскі, каб ня слуцкія паўстанцы, каб ня Янка Філістовіч, нават гэтая тэарэтычная Рэспубліка Беларусь, якая сёньня лічыцца незалежнай, ці яна была б...

Я ня ведаю, ці была б Пагоня, ці быў бы Бел-чырвона-белы сцяг, каб не такія людзі як Янка Філістовіч. Я ўжо ў паклонным веку мімаволі схіляю галаву перад гэтай велічай душы, перад гэтай велічай духу і хачу верыць, што ягоная ахвяра не была да-рэмнай".

Цяжкае вяртанье. Постскрыптум

Верасень 1994-га выдаўся надзіва сонечным. У адзін з выходных я выбраўся на Вялейшчыну, у мясціны, дзе дзейнічаў Янка Філістовіч. Хацеў пагаварыць з тымі, хто дапамагаў яму, даваў прытулак у апошні год жыцця, не данёс уладам пра госьця з-за мяжы, і расплаціўся за гэта гадамі свабоды.

Тады, у верасьні 1952-га, КГБ арыштаваў цэлую группу аднавіскоўцаў і сваякоў Філістовіча зь вёсак Паняцічы, Пузава, Ярмолічы, Лепаўшчына ды іншых, дзе бываў Янка. Былі адпраўленыя за краты Пётра Кулеш, Андрэй Бялькевіч, Аляксей Філістовіч, Янка Петрусеўіч, Кастусь Кулеш, Уладзімер Крэні, Анастасія Скабей, Цімох Мандрык, Радыён Чарняўскі, Зінаіда Стажевіч, Янка Пехур, Фама Шадурскі, Пётра Самаль і яго дачка Соф'я, Янка Каляда, Юстын Дуровіч, Лявонці Буслаўскі.

Як склаўся іх лёс, што перажылі, як выжылі? Вёскі Пузава, дзе доўгі час хаваўся Янка, на карце няма — яе перайменавалі ў Ляскнью. Начальнству не спадабалася этымалёгія назвы вёскі. Мясцовы жыхар, былы лясьнік Міхал Самаль, казаў, што назва тая паходзіла з даўніх часоў, калі сюды высыпалі з панскага маёнтку цяжарных дзевак.

Мне паказалі месца, у якім некалі стаяла хата і хлеў Пятра і Соф'і Самаль, дзе некалькі месяцаў быў прытулак Янкі. Калі дачку з бацькам арыштавалі, іх падворак канфіскавалі і прадалі. На рэшткі фундамэнту толькі старыя вольхі скідвалі сваё лісце...

Пятра Андрэевіча Самала з дачкой забралі 3 верасеня 1952 году. Але праз пару дзён іх прывезьлі назад у Пузава ў сваю хату. Янка вырваўся з засады, і хоць у пагоню былі кінутыя праваднікі з сабакамі, апэраратыўныя групы, раён быў ачэплены вайсковымі часткамі і паднята на ногі міліцыя, начальнства КГБ моцна іэрвавалася. І было чаго. Большаясць членаў ляскнай групы не ўдалося

ўзяць жывымі, а галоўны вораг, амэрыканскі шпіён, увогуле зынік. Чалавек, які змог дзеяніцаць на працыгу году ў цэнтры памежнай рэспублікі, езьдзіў у Горадню, Вільню, Баранавічы, Маладечна, і ня быў ні разу заўважаны, здаваўся амаль містычным. Да таго ж і наводка на яго прыйшла з Масквы, дзе рабілі пэрлюстрацыю ўсёй пошты за мяжу. Мясцовыя чэкісты праспалі. Калі ўцячэ — давядзеца расплюочка пасадамі і пагонамі...

Было прынятае рашэнне выкарыстаць Пятра і Соф'ю Самаль у ролі падсадных качак. "Нас з татам прывезылі дахаты, на двары сабака сустрэў, скача ад радасці, — успамінае Соф'я Самаль. — Зайшлі, агледзеліся. Некаторых рэчаў ужо не было — суседзі падумалі, што з канцамі, ня вернемся... Нам сказаі, што калі Янка прыйдзе, каб адразу паведамілі. Паабяцалі 25 тысячаў рублёў".

Янка ў Пузава не пайшоў. Празь некалькі дзён бацьку з дачкой пад канвоем зноў павезылі ў Менск і кінулі ў адзіночныя камеры турмы КГБ — "амэрыканкі".

"Цішыня ў камеры, — расказвае Соф'я. — Я ў боціках была, чую, вядуць некага па калідоры, начала пастукаць — раптам тата? Ён пазнаў, і таксама пастукаў, і так уведаў, што я тут. Потым як ішоў, абавязкова даваў знак. На допытах мяне ня білі, усё распытвалі пра Янку. А што я магала расказаць? Янка ўсё пытаўся, мы за Беларусь ці за Саветы? Пыталіся, чаго мы яго хавалі? А як мы радню прадамо? Ні за што!

Тата мне наказаў не прызнавацца, што Янка наш сваяк, бо думаў, заб'юць. Але ўсе пацьвердзілі, што ён татаў пляменынік. Мне потым адзін ахоўнік сказаў, што калі радня хавала, дык менш будуць цягаць, а вось калі хто іншы, дык тады будуць шукаць чаму, якая змова ці што..."

Выклікалі адзін раз мяне на вочную стаўку. Янка быў нейкі спакойны, і мне сказаў — ня бойся. Я мусіла нарадзіць, і мяне перавялі ў турэмны шпіタル. Але аднойчы пачула крык на двары, падалося, знаёмы голас, выглянула ў вакно і, відаць, пераціснула сабе нешта. Дзіцё загінула... На судзе я патрабавала, каб яму далі абаронцу, бо ў яго не было. Трымаўся ён вельмі спакойна, нас падбадзёрваў..."

Соф'і далі 8 гадоў лягераў і этапавалі ў Мардовію, дзе яна шыла ваенныя бушлаты; бацьку пад канвоем павезылі ў Комі АССР на лесапавал. Вызвалілі іх у 1955-м, прычым бацьку пер-

шага, і ён адведаў дачку ў лягеры. Цяпер Соф'я Пятроўна Філістовіч (пасля лягера яна выйшла замуж за сваяка Янкі і даўно ўжо аўдавела) на белым съвеце засталася адна, ходзіць зь цяжкасцю, трymаючыся за ровар, але мусіць яшчэ гадаваць коз — пэнсія 26 тысячаў рублёў. Дзякую суседзям, добрыя людзі, дапамагаюць па гаспадарцы.

Дом былога лесніка Міхала Самала стаіць амаль адразу на ўезьдзе ў вёсачку Пузава, якую цяпер называюць Лясная. Сам гаспадар ня мае дачыненія да арыштаваных за дапамогу Янку Філістовічу Пятра і Соф'і Самаль, а вось яго жонка Яўгенія мае. Гэта яе бацьку Пятру Андрэевіч Куліаш арыштавалі 3 верасня 1952 году. Самалі якраз капалі бульбу, калі я прыехаў у Пузава: сабралася ўся вялікая сям'я — чатыры сыны, іх дзеци.

Яўгенія Пятроўна спачатку ня надта хацела ўспамінаць перажытае — як бы зноў чаго ня выйшла. Гаварыў больш муж, але потым разгаварылася і яна. Узгадала, як некалькі разоў выбіралася ў Менск, каб пабачыць бацьку, занесыці перадачу. Але пабачыла толькі аднойчы, калі ў дзень суда вязыняў вялі з машыны ў будынак. Ды яшчэ пазнала ягоныя спрацаваныя руکі на кратах акенца ў "чорным воране".

Пётра Кулеш патрапіў у лягеры ў Башкірью, але адседзеў толькі частку тэрміну — тры гады. У 1955-м па лягерах ужо езьдзілі хрушчоўскія камісіі і паводле іх актаў на волю выпускалі большасць зэкаў, пасаджаных пры Сталіне — праўда, без рэабілітацыі, зняцца судзімасці. Калі Пётра Кулеш вярнуўся, шмат пра перажытае не казаў. Толькі расказваў часам зяцю, як зьбівалі яго ў Менскай турме КГБ. "Як дадуць у плечы, у грудзі — і дух преч. Ці заціснуць у халодны карціар — ня стаць, ня сесыці. А звышку ледзяная вада". Пётра Кулеш захварэў на цукровы дыябет. Яго даўно ўжо пахавалі.

Расказ бацькі зь цікавасцю слухалі сыны. Благода слова пра Янку і людзей, што яму дапамагалі, ніхто не сказаў. Пра яго ахвяру дзяля Беларусі мала што ведалі.

Адзін зь вясковых субяднікаў узгадаў, што чытаў некалі ў адным зь беларускіх часопісаў пра амэрыканскага шпіёна, які дзеянічаў у іхных мясцінах. Сапраўды, у часопісе "Нёман" №1, 1972 г. палкоўнік дзяржбяспекі ў адстаўцы нехта Дзымітры Сымірноў даваў сваё вэрсію затрымання небяспечнага агента заакіянскай разведкі. Яна ня надта адрознівалася ад "дакумэнтальнай аповесьці" М. Пасльядовіча, супадае нават агульная на-

зва ўспамінаў "Па воўчаму съледу". Аўтар, хоць і даслужыўся потым да пасады міністра дзяржбяспекі нейкай аўтаномнай рэспублікі, гісторыю Беларусі тлумачыў своеасабліва. Так, "БНР" расшыфраваная як "Беларуская народная рада" і характэрizuеца ў якасці "нацыяналістычнай арганізацыі". Ці праста заежаджы чэкіст ня ведаў, што такое БНР, ці съвядома зблытаў з ЦБР, Цэнтральнай Беларускай Радай, утворанай пад час II сусветнай вайны — цяжка сказаць. Аднак і супрацоўнікі часопіса не паправілі напісаное.

На думку жыхара вёскі Пузава Міхала Самаля, вельмі шмат значыць для ацэнкі чалавека, як ён кажа, парода. Ён узгадаў, што дзед Янкі Філістовіча пабудаваў за свае гроши дом пад школу для навакольнай дзятвы; у гэтай школе вучыліся і сыны самога Міхала Самаля. Павагай карыстаўся і бацька Янкі, якога абраў старастам. Паважалі яго людзі і пры паляках, і пры немцах.

Пад час гэтай паездкі на Вялейшчыну давялося пачуць і пратое, як урэшце рэшт быў затрыманы Янка. Гісторыя гэтая добра вядомая ўсім удзельнікам падзеі. Янка Каляда зь вёскі Лепаўшчына даслаў ліст, дзе ён узгадваў абставіны арышту са словаў самога Янкі на судзе. У дэталях гэтаксама перадавалі яе і іншыя субяседнікі. Вось што адбылося адной зь верасьнёўскіх начэй 1952-га году.

... З засады, у якую патрапілі Янка і яго спадарожнікі, вырваўся ён адзін. Ноч была на зыходзе, і ён съпяшаўся, колькі хапала сілаў, як далей адсыці ад месца, дзе іх сустрэлі стрэламі і крыкамі "Стой". На лёгкую рану не зважаў. З сабой быў парашок, якім пасыпаў съяды, каб не пачулі сабакі. Некалькі разоў пераходзіў рэчку, каб канчаткова зблытаць пагоню. Вада была сыцодзёная, абсушыцца не было як. Дзень правёў у лесе, наступную ноч таксама. Раскласыці вогнішча было занадта небяспечна. Нічога ня еў, пачала падымацца тэмпература. На наступны дзень папрасіўся да незнёмага дзядзькі ў хлеў. Той накарміў, узяў схаваць аўтамат. Сам Янка парваў дакумэнты, якія меў з сабой, выпараў і выкінуў ампулу з цыяністым каліем, зашытую ў каўнер. Відавочна, верыў ва ўдачу і спадзяваўся ісьці да польскай мяжы, у што б ні стала.

На наступны дзень, аднак, адчуў сябе зусім дрэнна: моцна паднялася тэмпература, не было чаго і думаць праіссы істо зь нечым кілямэтраў у такім стане. Трэба было здабыць мэдыкамэнты. Бліжэйшая аптэка мясыцілася ў мястэчку Вязынь. Але там

сельсавет, улады, і паказвацца ў Вязыні самому азначала дабраахвотна здацца КГБ. Вырашыў скіраваць шлях у суседнюю з Вязынню вёску Ярмолічы. Яна не навідавоку, там цішэй, ды і жыў у Ярмолічах добры знаёмы, школыны сябар Пётра Соніч.

Выбар Янкі тлумачыўся яшчэ, верагодна, tym, што бацька сябра, Цімафей, у свой час быў высланы як кулак у Сібір і наўрад ці меў цёплыя пачуцьці да савецкай улады. Значыць — ня выдадуць, дапамогуць.

Філістовіч не ўлічыў аднаго: цёплых пачуцьцяў да савецкай улады ў Соніча старэйшага магло і ня быць, але напэўна быў страх. Уся ваколіца ведала пра тое, што вядуцца пошуки "небяспечнага бандыта", і улады патрабавалі садзеяньня, абыцалі ўзнагароду. Праўда, Філістовічу на працягу году дапамагалі зусім незнаёмыя людзі; вось і напярэдадні даў прытулак чужыя чалавек, нават узяўся з зброю схаваць...

У кожным выпадку, Янку патрабавалася неадкладна дапамога, і ён пастукаў да Соніча. У хату пусыцілі, сустрэлі быццам нармальна. Пётра пагадзіўся схадзіць у Вязынъ па лекі. Янка напісаў сыпіс неабходных мэдыкамэнтаў, і сябар выправіўся ў дарогу. Як высыветлілася пазней, дарога гэтая вяла не ў аптэку. Калі ён вярнуўся, відавочна, Янка нічога падазронага не адчуў, а магчыма, з-за высокай тэмпературы, слабасці і ня мог заўважыць.

Пётра насыпаў яму вялікую порцию белага парашку — сказаў, што ад тэмпературы — і Янка выпіў.

Праз пару гадзінай хату акружылі гэбісты. Былі перакрытыя шляхі адыходу, патроны дасланыя ў ствалы пісталетаў і аўтаматаў, усё падрыхтавана да штурму — але супраціву не было. Філістовіч ляжаў непрытомна і нават калі яго расштурхалі, надзелі наручнікі і ўштурхнулі ў машину, не разумеў, што адбываецца. На судзе ён скажа, што заснуў у хаце Соніча і прачнуўся ўжо ў турме.

Апэрацыя прайшла ціха, безъ ніводнага стрэлу. Тым ня меней, у вёсцы нешта пабачылі, пачулі, здагадаліся. І калі неўзабаве ў Пятра Соніча звязаўся новенъкі матацыкал, ні для каго не было загадкай, ля якія гроши ён набыты.

Калі Соф'я Самаль вярнулася з Мардовіі і выйшла замуж за сваяка Янкі, дык пераехала да мужа ў гэтыя самыя Ярмолічы. Сустракала Соніча, але ні разу не загаварыла зь ім пра Янку, ніяк ня дала нават зразумець, што ведае пра яго зраду.

... Стары страх не памёр. Што казаць пра паводзіны запало-

ханых вяскоўцаў у 50-я гады, калі і сёньня, праз сорак гадоў пасъля падзеяў, дзяржава лічыць іх злачынцамі — за тое, што не данесці на сваяка, аднавяскоўца, пусьцілі пераначаваць, накармілі.

У Якава Кісяля, франтавіка, пасъля арышту забралі баявую ўзнагароды і дакументы на іх. Прычым калі мэдалёў яго мог пазбавіць суд, дык наконт ордэну Чырвонай Зоркі спэцыяльную пастанову мусіў прымаць аж Прэзыдым Вярхоўнага Савету ССР. За ўсе гады Кісель ніводнага дня не пакарыстаўся льготамі як удзельнік і інвалід вайны. Аскепкі ў 82-гадовага жыхара Паняцічаў выходзяць дагэтуль, а ўзнагароды так і не вярнулі. Сын, які, дарэчы, вучыўся некалі ў школе, пабудаванай дзедам Янкі Філістовіча, хадзіў у ваенкамат, звяртаўся ў Падольскі вайсковы архіў. Там пацвердзілі раненъне, узнагароды, але Якаву Кісель працягвае атрымліваць пэнсію па старасці і ўдзельнікам вайны ня лічыцца: нерэабілітаваны, значыць, злачынец.

Сыстэма ўчэпіста абараняе сама сябе. Два гады на мае спробы пазнаёміцца з заключнымі тамамі справы Філістовіча сустраюю глухую адмову КГБ. Пасъля спатканыяў у вялейскіх вёсках я звярнуўся зь лістом да новага старшыні КГБ Уладзімера Ягорава ў якім, як член Камісіі Вярхоўнага Савету ў справах ахвяраў палітычных рэпрэсіяў, прасіў дапамагчы азнаёміцца з дакументамі. Я адзначаў, што афіцыйныя матывы, паводле якіх мне адмаўляюць пазнаёміцца са справай да канца — тое, што Філістовіч не рэабілітаваны, — ствараюць заганнае бюрократычнае кола.

Прывяду заканчэнне ліста: "У мяне няма ілюзіяў наконт ведамасных матываў асобных работнікаў КГБ, якія і праз 50 гадоў хаваюць тайну трагічнага лёсу чалавека, які безразважна любіў Беларусь, а не БССР. Мне вядома, што на гэтай справе вучылі чэкісташтой у школе КГБ. Відаць, тыя ўрокі добра засвоеныя ў нерэфармаваным КГБ Беларусі".

Ліст я адправіў 19 верасьня; праз тыдзень быў гатовы адказ за подпісам першага намесніка старшыні КГБ В. Кеза. "Згодна з пастановай ад 6 чэрвеня 1991 году Вярхоўнага Савету на азнямленыне з матэрыяламі крымінальных справаў маюць права рэабілітаваныя асобы, а зь іх дазволу або ў выпадку съмерці апошніх — іх блізкія сваякі. Доступ да крымінальных справаў нерэабілітаваных грамадзян, якія былі асуджаны на гэтай справе, або адхіленні магчымай рэабілітацыі.

матэрыяламі такіх справаў існуючым законадаўствам не прадугледжана".

Пастанова, на якую спасылаецца КГБ, была прынятая ў часы існаваныя і ўлады кампартыі, калі яна рыхтавалася да апошняга бою з народам — за два з паловай месяцы да путчу. Задачай пастановы было абмежаваць доступ да дакумэнтальных съведчанняў генацыду камуністычнага рэжыму і такім чынам абараніць партыю ад новых і новых доказаў яе злачыннасці.

220005 г. Мінск, п/с 111
Лукашук А.К.

КАМІСТ
ДЗЯРЖАВНЫЙ БЯСПЕКІ
РЕСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
220023, г. Мінск
№ 16 — верасень 1994 г.
№ 10/1130
№ 16 — верасень 1994 г.

Паваджані Аляксандар Міхайлавіч.

Ниже ліст ад азнямленіем з крымінальнай справай на Філістовіча І.А. паведамлен, што згодна з Пастановай Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь ад 6 чэрвеня 1991 года, азнямленіе з матэрыялімі крымінальных спраў мэчы праве рэабілітаваным асобам, а з іх дозволу або ў выпадку смерці апошніх — іх блізкія сваякі.

Доступ да крымінальных спраў не нерэабілітаванымі грамадзянамі не строга крэсленне кога представніцтва правоахоўных органаў. Азнямленіе іншых асоб з матэрыялімі такіх спраў існуе ўнічым законадаўствам Расу拜скай Еўрапе не прадугледжана.

Для звязаў пададзілі, што згодна з артыкулем 8 вынікштаданія Пастановы не надзяляе разблітаваным асобам, у адносіні да якіх належаць бесспорочныя доказы за ўчиненні іншіх злачынстваў, у тым ліку — злодыя Радзіміч, вільнік, узменне гараресточнага акта, ліквідцыі, наявнасць ворага Радзіміч і фашысцкіх вікунтам у час Білій Аўгустаў вільнік, арганізація блізкіх праціўнікоў, пакі ўміліх забойств, насілі і грабіні, узлені ў іх злобінікі Лінка. Перагода крымінальных спраў да асоб, асуджаных за злачынства, перададзенія ў гэтых арганізах, ажыццяўленіе органамі працягуратуры і судані ў выпадку наўбачні зям'я ёсць разблігациі.

У сучасні момент крымінальная справа на Філістовіча І.А. затрабавана працягуратурай у сумні з настуціўнай зям'яй за асобных грамадзян, якія былі асуджаны на гэтай справе, або адхіленні магчымай рэабілітацыі.

Перві намеснік Старшыні
Камітата

В.Кез

В.Кез.

пад назівай КГБ зноў узурпавала агульнацыйнальны здабытак — дакумэнтальную памяць аб мінулым — і лічыць, што мае законнае права ім распарађжацца ў сваіх інтэрэсах.

Памяць пра ахвяраў у руках нашчадкаў тых, хто дапытваў, катаў, расстрэльваў. Яны, праўда, выракаюцца спадчыны мінулага і асуджаюць камуністычны генацыд. Але шыльда на будынку ў цэнтры сталіцы і сёньня съведчыць, што тут месцыцца

"КГБ БССР", у кабінэтах па-ранейшаму вісяць партрэты Дзяржынскага ды Андропава, і дагэтуль з гонарам называюць яны сабе колішнім словам "чэкіст".

Канкрэтна пра Янку Філістовіча з КГБ мне паведамілі наступнае: "Згодна з артыкулам 8 вышэйзгаданай пастановы не падлягаюць рэабілітацыі асобы, у адносінах да якіх маюцца бяс-спрэчныя доказы ва ўчыненых імі злачынстваў, у тым ліку — здрада Радзіме, шпіянаж, учыненые тэрарыстычных актаў, дывэрсіяў, дапамога ворагам Радзімы і фашысцкім акупантам у час Вялікай Айчыннай вайны, арганізацыя бандфармаваныяў, якія ўчынялі забойствы, гвалт і рабаўніцтвы, удзелам у іх дзеяньасці".

Янка Філістовіч не ўчыняў тэрактаў, а калі прыйшоў да людзей, што хаваліся ў лесе, дык не дазволіў ім зрабіць ніводнага рабунку і забойства. Паводле словаў съледчага Трапіша, які вёў справу Філістовіча ў 1952 годзе, няма на ім крыві і за час вайны. Што ж тычыцца здрады радзіме і дапамогі яе ворагам — розныя радзімы ў Янкі Філістовіча і яго судзьдзяў. У Янкі — Беларусь, у судзьдзяў — СССР.

Янку Філістовічу рэабілітацыя ад уладаў непатрэбная — ён рэабілітаваны гісторыяй. Паэт Сяржук Сокалаў-Воюш лічыць вартым уключыць імя Янкі ў сьпіс ста самых выдатных дзеячоў Беларусі ўсіх часоў. У 1994 годзе на хвалях Беларускай службы Радыё Свабода на працягу месяца гучала гэтая дакументальнаяя радыё'еса, прысьвежаная Янку. Пазыней менская газета "Культура", калі галоўным рэдактарам там была пісьменніца Вольга Іпатава і працаваў тэатральны крытык Вячаслав Ракіцкі, надрукавала яе фрагменты.

Янка вярнуўся ў Беларусь, незалежна, ці выпішуць яму даведку аб рэабілітацыі, ці не. Я ня стаў бы і гаварыць пра тое, калі б ня лёс яго сваякоў і суседзяў, якія пацярпелі, бо ня сталі даносчыкамі. І не ў савецкім лягерным кляйме справа — разумныя даўно зразумелі яго вартасць. Справа ў элемэнтарных пэнсіях, у кампэнсацыях за канфіскаваную маёмастць. Па-ранейшаму зъдзеквацца і лічыцца гэтых людзей злачынцамі можа толькі чужая, варожая Беларусі ўлада.

Менск-Мюнхен
1994-95

ПАКАЗАЛЬНИК АСОБАЎ

- Абрамчык Мікола** 6, 14-17, 39, 42, 51, 61, 65, 67, 68
- Амор Канстанцін** 44
- Арціменкаў, вялены прокурор** 10
- Астрамовіч Аляксандар** 32
- Берыя Лаўрэнці** 56
- Будкевіч Іван** 47, 50, 52
- Буслаўскі Лявоні** 56, 69
- Бялыкевіч Андрэй** 47, 50, 52, 56, 69
- Вішнеўскі** 40
- Вячорка Вінцук** 7
- Гарошка Леў** 14, 15, 39, 63
- Геніюш Ларыса** 34
- Дуровіч Юстын** 56, 69
- Дунін-Марцінкевіч** 31
- Жаўняровіч, маслак** 12, 15, 16
- Запруднік Янка** 60, 65
- Зілін, нам. міністра дзярхябельспекі БССР** 10
- Зязюля Андрэй** 31
- Іпатава Вольга** 76
- Кавалеўскі Аўген** 38, 41
- Казлоўскі** 13
- Каленік Д., палкоўнік КГБ** 8, 53
- Каліноўскі Кастью** 58, 66, 68
- Каляда Янка** 56, 69, 72
- Каранеўскі** 12, 38
- Кез В.** 74
- Кісель Якаў** 45, 74
- Кісэрлінг, нямецкі маршал** 13
- Крэнь Уладзімер** 45, 56, 69
- Кулеш Кастью** 69
- Кулеш Кацярына** 45
- Кулеш Пётра** 45, 46, 56, 69, 71
- Купала Янка** 15, 16, 31
- Кушаль Францішак** 32, 33, 39, 51
- Лашук Аляксандар** 8, 32, 33, 60, 61
- Луцкевіч Іван** 31
- Лысуха** 12
- Ляўковіч** 41
- Мандрык Цімох** 56, 69
- Мікуліч Сяргей** 47
- Міцкевіч** 38
- Міцкевіч Адам** 9
- Монід Арсені** 13, 38, 41
- Навумчык Сяргей** 7
- Напалеон** 17, 18
- Наўмовіч Міхась** 7, 8, 12, 13, 38, 41, 60, 61, 63
- Пасьлядовіч Макар** 8, 53, 54, 59, 60, 63, 71
- Паўловіч** 16
- Пашкевіч Алайза** 31
- Петрусеўч Антон** 47, 50, 52
- Петрусеўч Міхась** 47, 50
- Петрусеўч Янка** 56, 69
- Пехур Янка** 45, 56, 69
- Пій XII** 51
- Рагуля Барыс** 42-44, 48, 60, 67
- Ракіцкі Вячаслав** 76
- Рыдлеўскі Леў** 16, 17, 39, 61
- Самаль Міхал** 69, 71, 72
- Самаль Пётра** 46, 50, 56, 69-71
- Самаль Соф’я** 46, 59, 69-71, 73
- Самаль Яўгенія** 71
- Сапалкін, начальнік управы МГБ** 10
- Сіповіч Часлаў** 16
- Скабей Анастасія** 45, 56, 69
- Сокалаў-Воюш Сяржук** 76

Соніч Пётра 73
 Соніч Цімайфей 73
 Сталін 55, 71
 Стажевіч Зінаїда 45, 56, 69
 Сурвіла 38
 Стыг 43
 Сыс 12
 Сымрноў Дзьмітры 71
 Сылічонак 12
 Сянкевіч 9
 Танк Максім 16
 Трапш Рыгор 52-56, 59, 76
 Філістовіч Алена 10
 Філістовіч Аляксандар 10
 Філістовіч Аляксей 56, 69
 Філістовіч Андрэй 10
 Філістовіч Вера 10, 61

Філістовіч Ганна 10
 Філістовіч Іван 11
 Філістовіч Казіміра 10
 Філістовіч Соф'я 10
 Хоміч 12
 Хрушчоў 71
 Цанава 75
 Цэзэр 18
 Чарняўскі Радзіён 56, 69
 Шадурскі Фама 56, 69
 Шаўчэнка Тарас 51
 Шыманец Уладзімер 39, 40
 Шыцік Уладзімер 48
 Ягораў Уладзімер 74

ПРАДМЕТНА-ГЕАГРАФІЧНЫ ПАКАЗАЛЬНИК

Абхазія 53
 Альковіцкая гміна 11
 "Амэрыканка", менская турма КГБ 10, 71
 Амэрыканскі Хрысьціянскі Камітэт у спра-
 вах уцекачоў 13
 Англія 41, 61, 65
 Андэрса генэрала армія 13
 Антарый, правінцыя ў Канадзе 67
 Апэніны 13
 Асобы аддзел 11
 Аўstryя 18
 Баварыя 44
 Баранавічы 70
 "Башкайшына", газета 51
 Башкірія 71
 "Беларус на чужыне", часопіс у Вялікабры-
 тані 44
 Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная
 Царква 30
 Беларуская бібліятэка імя Янкі Купалы ў
 Парыжы 14, 29
 Беларуская Краёвая Абарона 33
 Беларуская Народная Рэспубліка (БНР)
 6, 7, 9, 10, 13, 16, 31, 33, 39, 40, 42, 44,
 45, 48, 51, 67, 72

Беларуская Незалежніцкая Арганізацыя
 Моладзі (БНАМ) 8, 34-41, 63
 Беларуская рэлігійная місія ў Францыі 39
 Беларуская Самаахова 33
 Беларускі батальён СД 11
 Беларускі Народны Фронт 7
 Беларускі Студэнцкі Саюз 67
 Беларускі Саюз Студэнтаў 42
 "Беларускія навіны", газета ў Парыжы 14, 51
 Буйсын, вёска 52
 Бэльгія 7, 41, 42, 59, 63, 65, 67
 Ваенны трывнал Беларускай вайсковай
 акругі 59
 Варшава 32
 Віленская кансерваторыя 15
 Віленпінт, горад у Францыі 63
 Вільня 44, 47, 70
 Віндышборгердорф 51
 Вэрсалль 63
 Вэрсігофэн 43
 Вязынь, вёска 49, 72, 73
 Вялейка 9, 11, 61
 Вялейшчына 69, 72
 Вялікае Княства Літоўскае (Беларускае) 14
 Гарадзеншчына 13

Гестапа 11
 Гета Менская 11
 "Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі" 14
 Горадня 45, 47, 50, 55, 70
 Жмудзь 14
 "Жыве Беларусь", газета 49, 51
 Задзіночаныне Беларускіх Ветэранаў у
 Нямеччыне 32
 Задзіночаныне Беларускіх Работнікаў у
 Францыі 13, 14, 16, 29
 "Звязда" 8, 59
 Згуртаваныне Беларусаў Вялікабрытаніі 44
 Ільля, мястэчка 9, 11, 61
 Ільянскі раён 49
 Істрыя, паўвостраў 11
 Італія 7, 11, 13, 63
 Калюмбійскі ўніверсітэт у Нью-Ёрку 65
 Камітэт дапамогі беларускім студэнтам
 Лювэнскага ўніверсітэту 42
 Канада 8, 67
 Катаўцы 11
 Комі АССР 70
 КГБ 8, 46, 52, 59, 60, 69, 70, 73, 74, 76
 Котлас 10
 "Культура", газета 76
 Кутляны, вёска 49
 Лепаўшчына, вёска 69, 72
 Летувा-Жмудзь 14
 Лёндан 8, 61
 Літва 14
 Літоўска-беларуская дывізія 32
 Люзен 42, 43, 63, 65, 67
 Люзвінскі ўніверсітэт 7
 Лясная, вёска 69, 71
 Маладачанская вобласць 49, 51
 Маладачанская ўправа дзяржбяспекі 54
 Маладэчна 9, 52, 55, 70
 Мардовія 70, 73
 Москва 15, 54, 56, 70
 Менск 7, 8, 11, 52-55, 64, 70, 71, 75
 Мёрскі раён 46
 МГБ 10, 49-51, 53, 54, 56, 59, 60
 Міхельсдорф 30
 "Моладзь", часопіс у Парыжы 8, 18-28, 31, 32,
 40-49, 56, 63, 65
 Монтэ-Касына 32
 Мюнхен 7, 43-45, 50
 Наваградак 64
 Нарач 64
 НКВД 11, 63
 "Наша Ніва" 16
 Нью-Ёрк 8
 Нюрнберг 11
 Нямеччына 7, 11, 41, 45, 61
 Рада БНР 6, 47, 51, 61, 65, 67
 Рады Свабода 65, 76
 Расейская праваслаўная замежная царква 30
 Руда, урочышча 49
 Рым 12, 51, 61
 Паняцічы, вёска 9, 45, 47, 69, 74
 Пардубіцы 11
 Парыж 7, 12-16, 29, 33, 39, 41, 61, 63, 65, 67
 Петровіч, вёска 52
 Польша 11
 Порт-Розэ 11
 Прусія 11
 Пузава, вёска 46, 50, 69-72
 Пярыслава, вёска 46
 Самалі, вёска 47, 49, 50
 Сарбонскі ўніверсітэт 7, 17, 42
 Саюз Пісьменнікаў БССР 59
 Саюз Украінскіх Пластунуў 40
 Седзіца, вёска 49
 Сібір 10, 73
 Слуцкае падстаныне 32
 Сусъветнае Аб'яднанне Беларускай Эмі-
 грацы (САБЭ) 39, 40, 61
 Святой Алены востраў 18
 Трыест 11
 Украінская Акадэмія ў Парыжы 13, 42
 Ундзіна 11
 Усьці-на-Орліцы 11
 Французская Канфэдэрэцыя Працоўных
 Каталикоў (СФТС) 38
 Францыя 13, 14, 17, 29, 31, 38-41, 54, 59, 63
 Хаўрус Беларусаў Францыі 14
 Цэнтральная Беларуская Рада (ЦБР) 72
 Чэхія 7, 11
 Ярмолічы, вёска 50, 51, 69, 73

Архіўная серыя

Архіў Найноўшай Гісторыі
Modern History Archives

**Аляксандар Лукашук
Філістовіч. Вяртаньне нацыяналіста**

Belarusian Charitable Trust of Great Britain
Кніга выдаецца коштам Беларускага Дабрачыннага Фонду Вялікабрытаніі
Выданыню садзейнічаў сп. Міхась Наўмовіч (Францыя)

Беларускі Гуманітарны Фонд "Наша Ніва". Айленд АВ № 1355, веўладзены
25 кастрычніка 1996. 220050 Менск, бул. Кірава, 21.
Падпісана да друку 25.06.1997. Фармат 84Х119 (1/32). Папера афэзная.
Гарнітура Baltic. Аruk афэзных. Ул. др. арк. 5. Наклад 2.000.
Заліковы 97/18. Арукарскія работы:
Арукария "ARBO'R"
АП № 339 г. Менск
бул. Малежы, 3

On September 9, 1951 a paratrooper landed near Maładečna... The only love of this man was Biełaruš. He was devoted to the struggle for freedom and independence of his country. Friends compared Janka Filistovič to the Biełarusian national hero Kastus Kalinoŭski, but most Biełarusians had never heard of him. For a year Janka Filistovič worked for the Biełarusian underground movement, formed a military group and published the newspaper "Żyvie Biełaruš" (Long Live Biełaruš) hiding from the Soviet secret police in woods and villages.

Janka Filistovič (born in 1926) is an outstanding activist of the Biełarusian national liberation movement. In the autumn of 1943 he was mobilised to the 13th Biełarusian battalion (Vialejka, Miensk) and in 1944 he emigrated to the West. He studied history in Sorbonne and later in Belgium, published the magazine "Moładź" (Youth) and was one of the founders of the Biełarusian Independent Youth Organisation in France. On March 11, 1951 he became a member of the Rada (Council) of the Biełarusian People's Republic (BPR).

From September 1951 he secretly worked in Biełaruš. As Janka Filistovič recalled, "I met and talked to many people and I always told them where I came from and what authority I had. I showed my documents of a member of the BPR Rada to many people. All of them helped me readily, gave me shelter and obtained necessary information."

On September 5, 1952 the Soviet Ministry of State Security conducted an operation against Filistovič's group. Two members of his group were killed. Janka Filistovič managed to escape, but he was arrested five days later near Horadnia together with 15 members of his group. He was sentenced to death by a court-martial.

This book is comprised of documents. Janka Filistovič's words are taken from his letters, articles, memoirs of his friends and police records of his interrogations.